

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК

Русалчин тиждень

КАЗКИ ПРО РУСАЛОК, ВОДЯНИКІВ,
БОЛОТЯНИКІВ, КРИНИЧНИКІВ

Сборник Русалчин тиждень: Казки про русалок, водяників, болотяників, криничників

Текст предоставлен правообладателем

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5025665

*Русалчин тиждень: Казки про русалок, водяників, болотяників,
криничників: Фоліо; Харків; 2005
ISBN 966-03-3044-8*

Аннотація

Відкривши цю книжку, ви дізнаєтеся про те, як бабуся болотяника перехитрувала, як легінь шукав підземну царівну, про чоловіка, що перебував у морського півня, познайомитеся з мешканцями водяного царства – добрими і злими, веселими і сумними, правдивими і підступними – та відчуєте чарівну красу і поезію рідної мови.

Содержание

Казки про водяного змія	4
Чорт-змій і запродані діти	4
Дідусеві дарунки	22
Дурний Іван та його побратими	29
Кирило Кожум'яка	38
Про князя Коріятовича і жовтого змія	42
Веремія	
Змієва дочка	47
Морський цар	53
Про купця, його сина і морського царя	53
Пообіцяй те, за що вдома не знаєш	58
Про Дундулюка, Михайлика й Калинку	66
Про чоловіка, що побував у морського півня	77
Морський цар	87
Кінець ознакомительного фрагмента.	96

Русалчин тиждень: Казки про русалок, водяників, болотників, криничників

Казки про водяного змія

Чорт-змії і запродані діти

Десь у якомусь-то царстві, в якомусь господарстві був жив собі старий чоловік та жінка. І зроду в них не було дітей.

Поїхав чоловік на базар, от як би й у нас у Корсуні, поторгував він, що йому було треба, купив собі рибу солону та й поїхав з базару додому, їде собі, та й захотів він пити дуже. Аж стоїть на горі криниця. Припав він до неї, а чорт відти хватить за бороду і не пускає.

– Пусти, – каже чоловік.

– Ні, не пущу, – відповідає біс.

– Чом же ти не пустиш?

– Подаруй, – каже чорт, – мені те, що в тебе дома є найдорожче, тоді пущу.

Чоловік і запитує:

– Що ж у мене є найдорожче? Є в мене дома коні – візьми

їх.

– Ні, – каже чорт і держить за бороду.

– Є в мене воли дома, – відповідає чоловік. – Візьми їх собі.

– Ні, – каже чорт.

Переказав чоловік усе, що в нього було найкращого, а чорт все каже «ні» і за бороду держить. Бачить чоловік, що чорт нічого не бере, та й каже:

– Є в мене жінка стара, то візьми її, та тільки пусти.

– Ні, – відповідає чорт.

Думав-думав чоловік: «Якщо вже й жінку не бере, котру я зоставив на останок, а вона ж у мене найдорожча за все, то що ж йому треба?» Нічого робить.

– Бери, – каже, – те, що сам знаєш.

Розписався, що оддасть непременно, тоді чорт і відпустив його. Сів собі чоловік та й поїхав.

А поки його не було дома, народилось у жінки двійко дітей, і ростуть вони не по днях і не по часах, а по минутах. Уже такі бігунці гарні. Тільки угледіла чоловіка жінка, зраділа йому дуже і вибігла насупроти його з дітьми. Чоловік як побачив дітей, та й мало не зомлів. От він і розказує їй свою пригоду.

– Жінко моя люба. Їхав я з ярмарку і захотів дуже пити. От нахилився я до криниці, а чорт з неї хап мене за бороду та й не пускає. Я і просився, і молився, а він не пускає. Дай мені, каже, що в тебе є дома найдорожчого, тоді пущу. Я йому і

воли давав, і коні, а він не бере. Є в мене жінка люба, кажу, бери її, та тільки пусти. А він не бере. Я й не подумав, що в нас є дітки. Де ж ми тепер їх заховаємо, щоб не віддати йому?

– А що ж, – каже жінка, – треба якось заховати. Викопаймо ми яму під хатою, під причілком, та й сховаємо.

Викопали вони яму під причілком, поставили води і їсти всього і їх туди повпускали. Зверху взяли накрили і замазали, а самі виїхали з дому.

От прилітає до хати змії. А чорт той у змія перетворився. Прилетів, шатнувся по хаті – нема нікого. Він тоді насамперед до кочерги:

– Кочерга, кочерга, де господар дітей подівав?

Кочерга йому й одговорює:

– В мене господар добрий чоловік був: мною вогонь загребе, то я собі й стою.

Не допитавшись у кочерги, він до помела:

– Помело, помело, де господар дітей подівав?

А помело сказало:

– В мене господар добрий чоловік був: вимете мною піч, то я собі й стою.

І помела не допитався. Він тоді до сокири:

– Сокиро, сокиро, де господар дітей подівав?

Сокира говорить:

– В мене господар добрий чоловік був: мною дров наруба, положить мене, то я собі й спочиваю.

Він до долота:

– Долото, долото, де господар діти подівав?

А долото каже:

– У мене господар добрий чоловік був: мною дірку про-
довба та положить мене, то я собі й лежу.

А змії йому говорить:

– Чи ж то добрий чоловік був твій господар? Дивись, як
він тобі голову побив. А ти кажеш, що він добрий чоловік
був.

– І то правда, – каже долото. – Візьми ж мене, та винеси
на кінець хати на причілок, та кинь через себе, то де я впаду
та загрузну, то там і копай.

От змії так і зробив, і там, де загрузло долото, почав ко-
пачь і викопав. А діти вже великі вирости, парубком і дівчи-
ною стали.

Забрав їх змії і несе. От притомився він, сів відпочивати.
Лежав-лежав і заснув. Дівчина ськає йому в голові, а хлопець
сидить, горює. Аж біжить кінь. Добігає й каже:

– Здрастуй, хлопче-молодче! Чи по волі, чи по неволі
мандруєш?

А хлопець відповідає:

– Ей, конику-братику, не по волі, а по неволі.

– Сідайте на мене, – каже кінь, – я вас винесу.

Взяли вони й сіли, а змії спить. Кінь як пустився вскач,
біжить та й біжить. А змії як пробудився, побачив, що їх
нема, та в погоню. От вони сидять на тому коню, а брат і

каже:

– Ей, конику-братику, пече мене в плече. Пропадеш ти, пропадемо і ми.

А змії летить, з рота в нього пащить. Уже на коневі й хвіст зайнявся. Бачить кінь, що не витримує, узяв хвицнув, сам побіг, а вони, бідні, zostались. Як прилетить до них змії:

– А, – каже, – кого ви слухаєте? Ось я вас з'їм!

Стали просити брат з сестрою, щоб не їв їх. Змії і каже:

– Ну, цей раз вам прощаю, та тільки не слухайте нікого!

Забрав їх змії та й поніс. Ніс-ніс він, і притомився, та й сів спочивати. Заснув змії. Дівчина в голові йому ськає, а хлопець сидить, горює. Аж летить чмелик. Приліта та й каже:

– Здрастуй, хлопче-молодче!

– Здрастуй, чмелику!

– А що, брате, чи по волі, чи по неволі мандруєш?

– Ей, чмелику-братику, сюди б я не зайшов по волі, а вже видно, що по неволі.

Чмелик каже:

– Сідайте, я вас винесу.

– Як же ти нас, чмелику, винесеш, коли кінь ніс, та не виніс.

– Та вже, – каже чмелик, – чи винесу, чи не винесу, – одначе вам пропадать.

От взяли вони сіли на того чмелика, він їх і поніс. Змії як пробудився, як уздрів, що їх нема, та в погоню. Сидять вони на тому чмелику, а брат і каже:

– Ой чмелику-братику, пече мене в плече. Пропадемо ми, пропадеш і ти.

Чмелик перевернув крильця, скинув їх, вони попадали, а він полетів. От прилітає змії, упав та й рот роззявив.

– Ага, попались! – каже. – Тепер я вас із'їм. Казав же я вам, щоб нікого, окрім мене, не слухали.

Стали вони просити змія, щоб він їх не їв, та й упросили. От він забрав їх і несе знову. Сів одпочити, дівчина ськає йому в голові, а хлопець сидить, горює. Аж іде волик, такий поганенький, та й каже:

– Здрастуй, хлопче-молодче! Чи по волі, чи по неволі мандруєш?

– Ей, волику-братику, сюди б я по волі не зайшов, мабуть, що по неволі.

– Сідайте, – каже той волик, – я вас винесу.

А вони кажуть:

– Е вже! Коли кінь та чміль не винесли, то де вже б ти виніс?

– Нічого, – каже волик. – Сідайте, то й винесу.

От вони сіли, волик і несе їх. І так несе, що хвилька, то й милька, а як спотикнеться, то й дві. Змії як побачив, що немає їх, дуже розсердився, та як кинувся аж поверх дерева, та так летить, так летить! От хлопець оглянеться та й каже:

– Ой волику-братику, пече мене в плече. Пропадеш ти, пропадемо і ми.

А волик і каже:

– Заглянь мені, хлопче, в ліве ухо та вийми гребінку і махай нею назад себе.

Вийняв той гребінку, махнув назад себе – і став ліс такий густий, як гребінка. А волик своє робить: біжить і біжить, що хвилька, то милька, а спотикнеться, то й дві. Змій як побачив ліс, став його гризти зубами. Прогризся крізь той ліс і знов став доганяти. Хлопець бачить, що змії доганяє, і каже:

– Ой волику-братику, пече мене в плече. Пропадеш ти, пропадемо й ми.

А волик каже:

– Заглянь мені у праве вухо, вийми хусточку та й махай наперед мене.

Він витяг хусточку, махнув, і поперед його стало море. А на тому морі золотий міст. От збігли вони на міст і перебралися на ту сторону. Махнув назад хусточкою хлопець – і не стало моста. Змій добіг до моря та й став, нема йому по чому бігти.

От волик і каже:

– Повезу я вас до хатки, і тут, у цій хатці, будете ви жити недалеко від моря, а мене візьміть та заріжте.

Плачуть брат з сестрою:

– Як же ми тебе будемо різати, коли ти нас од смерті врятував?

– Нічого, – каже. – Заріжте і візьміть одно плечко повісьте на печі, друге на полу в кутку, третє на покуті, а четверте – коло порога, на всіх чотирьох кутках.

Зарізали вони того волика, взяли і повішали плічка, як їм сказано, по всіх чотирьох кутках, а самі полягали спати. Пробудився брат уночі, дивиться, а коло порога стоїть кінь у такім славнім уборі, що тільки сісти та їхати. Глянув на покуття, а там у кутку меч-самосіч, а на полу в кутку собака Протиус, а на печі собака Недвига. Будить брат сестру, а сам сідає на того коня, опоясується мечем та з тими собаками і їде на полювання. Що вловить, то тим і живляться.

Ну, живуть вони над морем, а сестра ходить туди ложечки та одежину мити. Змій і говорить до неї:

– Як то ви перебралися?

А вона їй розкажує:

– Єсть у мого брата така хусточка, що як нею махнуть, то зробиться міст.

А він каже:

– Знаєш що: попроси ти в нього ту хусточку начебто прати та возьми махни нею, то я до тебе переправлюсь і буду з тобою жити, а брата твого отруїмо.

От вона прийшла додому і просить брата:

– Дай, братику, мені ту хусточку. Вона брудна, я піду та виперу тобі.

Він повірив їй та їй дав. Сестра взяла, прийшла до моря, махнула – став міст. Змій і переправився на цей бік. От радяться вони, як би згубити брата з світу. А змії і каже:

– Ти візьми занедужай та їй скажи: снилось мені, братику, і виділось, що якби ти поїхав на полювання та дістав мені

вовчого молока, то я б і видужала. От він як поїде, а вовки й розірвуть його собак. Тоді ми і його візьмем, бо в собаках уся сила.

От приїжджає брат з полювання додому, змії сховався, а вона йому й каже:

– Снилось мені, братику, що якби ти поїхав та дістав мені вовчого молока, то я б напилася та й, може б, одужала, бо я така слаба, така слаба!

– То й дістану, – каже брат. Сів на свого коня і поїхав. Приїжджає у чагарець, аж тут вовчиця схопилась. Протиус догнав. Недвига придержав.

Брат здоїв молока і пустив її. Вовчиця оглянулась і каже:

– Спасибі тобі, хлопче-молодче, що ти мене пускаєш. Я думала, що ти мене з світу згубиш. Дарую тобі за це вовченя.

І наказує тому вовчаті:

– Служи ти цьому чоловікові так, як батькові.

От він і йде. То було в нього двоє собак, а тепер і третє, вовченя, біжить за ним.

Вгледіла сестра з змієм, що за братом біжить троє собак, а змії і каже:

– Ото лихо, ще й третього сторожа собі добув. Візьми ж ти ще гірше занедужай і попроси молока медвежого, то там його розірвуть непременно.

От змії перекинувся голкою, вона взяла застромила її в стіну. Зліз брат з коня, а собаки та вовк до хати та так пнуться на стіну до тієї голки. А сестра й каже:

– Навіщо ти тих собак держиш, вони мені спокою не дають!

Він крикнув – собаки й посідали. А сестра каже:

– Снилось мені, братику, що коли б ти дістав мені ще ведмежого молока, то я б напилась та й одужала.

– То й дістану, – каже він. Переночував, сів на коня та й поїхав. Приїжджає знов в чагарець; тут зараз і схопилась медведиця. Протиус догнав, Недвига придержав. Здоїв її брат та й пускає. Медведиця й каже:

– Спасибі тобі, хлопче-молодче, за те, що ти пустив мене. Дарую тобі медведча. – А до медведчати каже: – Слухай його, як свого батька.

Їде брат додому, і вгледіли сестра з змієм, що вже четверо за ним. Змій і каже:

– Попроси в нього лисичого молока, то він як поїде, то звірі його й з'їдять.

А сам перекинувся голкою, вона й застромила в стіну ще вище, щоб собаки не дістали. Брат зліз з коня, собаки знов кинулись до хати та так і пнуться на стіну. Сестра розплакалась:

– Нащо ти так багато собак держиш!

Брат крикнув, вони посідали. А сестра знов своє:

– Снилось мені, братику, що якби ти дістав мені ще лисичого молока, то я б одужала.

– То й дістану, – каже брат.

От лягає він спати. Недвига примостився в його головах,

Протиус у ногах, а вовчок і медведик по боках. Переночував брат, вранці сів на коня, забрав своїх звірів і поїхав. Приїжджає до чагарця; вибіга лисиця. Протиус догнав. Недвига придержав. Брат видоїв її і пускає. А лисиця й каже:

– Спасибі тобі, хлопче-молодче, що ти мене пускаєш. Я думала, що ти мене розірвеш своїми собаками. За те дарую тобі лисиченя. – А лисиченяті каже: – Слухай його, як рідного батька.

Іде брат додому. Угледів змій, що він добув собі ще п'ятого сторожа, а сам і не пропав, та аж зубами скрегоче.

– Візьми, – каже він, – занедужай ще гірше і скажи: снилось мені, братику, що десь в іншому царстві є такий кабан, що носом оре, вухами сіє, а хвостом волочить. І є там такий млин на дванадцять каменів, що само й мелеться, само й насипається, само одгортається, само і в мішки набивається. То якби ти дістав з-під тих дванадцяти каменів борошна, то я б спекла собі коржа з того борошна і одужала б.

Брат розсердився і каже:

– Не сестра ти мені, а ворог!

А вона:

– Чи ж можу я тобі бути ворогом, коли нас тільки двоє на чужині?

Повірив брат, знову сів на коня, забрав свою сторожу і поїхав. Приїжджає туди, до кабана і до того млина, що казала. Прив'язав коня і йде в млин. А там дванадцять каменів і дванадцять дверей. І такі ті двері, що самі одчиняються і

самі зачиняються.

Взяв він з-під першого каменя борошна, пішов у другі двері, а двері й зачинили його звірів. Ото як пройшов він усі двері, вийшов надвір, аж бачить: звірів нема. Він свистів-свистів, чує, що вони десь виють, але не вибігають. Заплакав він, сів на свого коня і поїхав додому. Приїжджає, а сестра його гуляє з змієм. Тільки що брат входить у хату, а змії і каже:

– Ну, журився я за м'ясом, а м'ясо само йде.

Велять братові рубати дрова та наставлять окріп, щоб його зварить та з'їсти. От він рубає дрова, а сорока приліта та й каже:

– Загайся, хлопче-молодче, загайся, бо вже твої звірі прогризли крізь двоє дверей.

От він поналивав у казани води й розтоплює. А дров нарубав гнилих, вони підсохнуть трохи і займуться. А він візьме прихлюпне водою, щоб не так горіли, та й вийде надвір. Сорока й каже:

– Ей, загайся, хлопче-молодче, загайся, бо вже твої звірі прогризли крізь четверо дверей.

От як ввійде він до хати, то змії і каже:

– Ей, не згоден ти й окропу нагріти! – Та сам візьме кочергу, поштовха, – вони й займуться. А брат візьме та й прихлюпне водою, і дрова знов помалу горять. Вийшов він знов надвір, ніби за дровами, а сорока й каже йому:

– Ей, загайся, хлопче-молодче, загайся, бо вже твої звірі

крізь десятеро дверей прогризлись.

А брат набере якнайгниліших дров та й кине в піч, щоб не так горіли. От уже й казани починають закипати. Знов вийшов він надвір, нібито по дрова. А сорока й каже:

– Ей, загайся, хлопче-молодче, загайся, бо вже твої звірі прогризли усі двері і спочивають.

От уже закипіли ті окропи, він і каже до змія:

– Зятю мій милий, зятю мій любий, дозвожь мені перед смертю на дерево вилізти та з білим світом попрощатися.

– Ну, лізь, – каже змій.

От поліз брат на явір, і ні одної гілки не пропускає, все на кожную ступає, щоб тільки загаятись хоч трохи. Виліз аж на самий верх. Прилітає сорока:

– Ей, загайся, хлопче-молодче, загайся, бо от-от прибіжать твої звірі.

А змій вибіга з хати та й кричить:

– Доки ти сидітимеш там, злазь, бо вже в мене терпцю немає!

Став злазити брат назад, та все на кожную гілку ступає, щоб загаяти час. От став він уже не останню гілку та й хоче додолу скочить, коли це звірі його – неначе що загуло – прибігли й стали круг нього. А він тоді скік на землю та й гукає радісний на змія:

– А йди лиш, любий зятю, може, я вже й готовий!

Змія вийшов, а він до звірів:

– Вовчук! Медведчук! Протиус! Недвига! Берить його!..

Звірі як кинулись – і розірвали в шматки.

Зараз він взяв труп склав, спалив, а лисичка хвостом змела, винесла в поле та й розвіяла. А як змія розривали, то сестра вхопила зуб його та й сховала.

От брат і каже:

– Коли ти, сестро, така, то залишайся собі тут, а я поїду в інший край.

Взяв зробив два цебра, повісив на яворі і сказав їй:

– Оце, сестро, як будеш ти плакати по мені, то оцей буде повен сліз. А як будеш плакати по змієві, то оцей буде повен крові.

Сів собі на коня, забрав своїх вірних друзів та й поїхав. Приїжджає він в один город та й узнає, що в тому городі є криниця і в ній сидить змії з дванадцятьма головами. Як ідуть люди по воду, то й ведуть одну дівчину. Змії з'їсть її, а вони наберуть собі води, бо інакше не можна. Того дня настала черга цареві вести свою дочку. От хлопець-молодець і каже:

– Я можу побідити отого змія.

– Як побідиш його, – кажуть люди, – то цар обіцяв віддати свою дочку ще й половину царства.

Ну, ведуть ту царівну, а за нею й хлопця-молодця ведуть, а за ним ідуть його звірі і кінь. Привели ту царівну, таку убрану. Тут змії тільки що виткнувся, щоб з'їсти її, а хлопець-молодець і каже:

– Меч-самосіч, рубай його! Вовчук, медведчук, Протиус,

Недвиги, беріть його!

Тут той меч-самосіч січе, а звірі рвуть. І розірвали його зовсім. Взяли труп, склали, спалили, а лисичка хвостиком змела попіл і розвіяла. Дякують люди йому, що вода стала вільна. А царівна дала йому перстень.

От ідуть вони до царського палацу, а дорога далека була, він притомився, ліг на траві, царівна ськає йому в голову. А лакей прийшов, од'язав той меч-самосіч од тороків та й каже:

– Меч-самосіч, січи його!

Той меч і посік його на маленькі шматочки. А звірі послушли й не чули. Лакей тоді до царівни:

– А скажеш, що я тебе од смерті врятував? Як не скажеш, то буде тобі те, що й йому.

Царівна злякалась та й погодилась. Приходять вони додому, а цар такий радий. Зараз одягу надів гарну на нього, і почали гуляти.

Як пробудився Недвига, побачив, що немає господаря, побудив усіх. Стали думать-гадать, хто найпроворніший з них. Вирішили, що лисичка. От і посилають її дістати води живлющої і цілющої і молодого яблучка. Побігла лисичка діставати тієї води і того яблучка. Аж ось і криниця з цілющою та живлющою водою, і біля неї росте яблунька з молодими яблуками. От тільки криницю і яблуню стереже солдат. Та такий здоровий, і махає раз у раз шаблею, так що й муха пролетіти не може над тією криницею. Що тут робить? Пустила-

ся лисичка на хитрощі. Зробилася ніби кривою, біжить повз криницю і шкандибає. Солдат як побачив та за нею: дай, думма, спіймаю. А лисичка від нього все далі і далі. От як одвела вона того солдата далеко, та як чкурне до криниці. Солдат тільки став та й очі вирячив. А лисичка до криниці, набрала в пляшечку води, зірвала яблучко та й поминай як звали.

Прибігла лисичка. Зараз Протиус взяв ту воду, помазав нею шматки хлопця-молодця, вони й зцілились. Влив йому в рот живлющої води, він і ожив. Дав йому з'їсти молодого яблучка, він помолодів і зробився ще кращим, ніж був. Встав хлопець-молодець на ноги та й каже:

– Ох, як же я довго спав!

– Добре б ти спав, якби ми не дістали води живлющої і цілющої.

– Що ж тепер ми будемо робити? – кажуть усі.

Порадились і вирішили, щоб він перебрався за старця і йшов у царський дім.

Передягнувся він і пішов. Приходить, а лакеї його й не пускають. Став він просить, а царівна й почула і звеліла впустити. Ввійшов він у покої, став шапку знімати, а перстень той, що йому подарувала царівна, так і засяв. Царівна і впізнала, та ще не вірить собі і каже:

– Ходи сюди, старче божий, я тебе почастую.

Підійшов він до столу, царівна налила йому чарку вина та й дає. А він бере лівою рукою. Побачила, що він бере не тією рукою, на котрій перстень, та й випила сама ту чарку.

Налива другу, а він бере правою. Вона зараз і впізнала свій перстень, і каже до батька:

– Оце мій муж. Він мене одволив од смерті. А цей, – показує на лакея, – цей пройдисвіт убив його і заставив мене, щоб я сказала, що він мені муж.

Цар так і скипів. Звелів вивести з конюшні такого коня, що на нього ще ніхто й не сідав, прив'язали того лакея до хвоста та й пустили по полю. А хлопця-молодця посадили за стіл і тут же одгуляли весілля.

От живуть вони собі щасливо. Аж одного разу згадав брат про свою сестру. Велів осідлати коня, забрав звірів та й поїхав до неї. Приїхав і бачить, що той цебер, що назначений для змія, повнісінький крові, а його цебер розсохся і розсипався. Бачить брат, що вона жалкує ще й досі за змієм, та й каже:

– Раз ти така, то більше я тебе і знати не хочу. Сиди тут, я більше й не навідаюсь до тебе.

А вона як почала просити й благати та й упросила, щоб він її взяв з собою.

От як приїхали вони додому, вона взяла та під ту подушку, що він спить, і підкинула змієвого зуба, що колись сховала. Ліг спати брат, а той зуб і вбив його. Жінка думала, що він сердиться чого та не говорить до неї, та так просить, щоб не сердився. А далі взяла його за руку, а рука холодна, як лід. Вона як закричить! А Протиус у двері та цмок його! Він ожив, а Протиус умер. Далі Недвига цмок Протиуса. Проти-

ус ожив, а Недвига вмер. От він до медведчука.

– Цілуй, – каже, – Недвигу!

Недвига ожив, а медведчук умер. Дійшла черга до лисиці. Як вона вмере, то її цілувати нікому. Що тут робити? А лисиця хитра. Взяла вона медведчука, поклала на порозі та цмок його, а сама за двері. А зуб як вискочить, та в двері, та там і застряв.

Ну, бачать вони, що всі живі, що ніхто не загинув од того зуба, та такі раді, такі раді. А сестру взяли прив'язали, як того лакея, до хвоста коневі та й пустили по полю.

Самі ж вони тепер живуть-поживають і добро царське проживають. Я там був, мед і вино пив, по бороді текло, а в рот не попало. Оце вам і казка вся.

Дідусеві дарунки

Служив при війську хлопець. Називався Василь. На літо всіх вояків вивозили в ліс, над річку, де вони зицирувалися.¹

Після зицирки всі хлопці бігли купатися, а Василь брав сокиру та й ішов гай чистити. Усе сухе, криве, прихворіле вирубував, складав на купи, а рівні, файні дерева лишав, аби росли. Дуже скоро гай звеселів.

Відслужив Василь своє, збирається додому. Захотілося йому ще з гаєм попрощатися. Йде. А назустріч виходить з лісу дідусь із зеленою бородою й питає:

– Куди ти йдеш, молодче?

– Ха, дідусю, радісно мені нині. Відслужив військо, додому йду.

– Куди ж ти маєш гадку повернути?

– Йду з гайком попрощатися. Він такий гарний!

– Так, синку, гарний. У цім гаю моя хатина маленька. Довго я тут прожив, але ніхто в цьому гаю не зробив такого порядку, як ти. Що ти собі від мене жадаєш? Але жадай мудро, подумай.

Думав Василь, думав та й каже:

– Я – скрипаль, і хотів би таку скрипку, що коли заграю, то аби всі йшли в танець – і бідні, і багаті, і ксьондзи, і царі, і мухи, і черв'ячки – усе живе, що є на світі.

¹ Муштрувалися.

– Добре, – говорить лісовий дідусь, – забажав ти мудро.
Дідусь зник.

І тут же Василеві в руки впала скрипка.

– Тепер говори друге бажання, – знову з'явився дідусь.

– Ще хочу мати таку торбу, щоб коли промовлю: «фіть до торби», – то аби все було в торбі. Щоб до мене ніхто права не мав, навіть цар, в якого я служив.

– Добре.

Дідусь зник, і тут же впала Василеві до ніг торба. Він узяв її, і дідусь втретє з'явився.

– Забажай і третє, але мудро.

– Хочу, щоб, коли зголоднію, завжди мав що поїсти.

Дав йому дідусь скатертину:

– Коли зголоднієш, розстелиш цю скатертину – буде тобі їда. А тепер іди собі в світ і служи людям так вірно, як служив цьому гайкові.

Іде він, іде й бачить: жінка вивела з хати шестеро дітей і плаче, руки ломить.

– Чого ви так, жінко, плачете?

– Йой, у нас панщина! Мого чоловіка послав пан до млина молотити, а там лише чорти мелять.

– Та де ж той млин?

– Йой, за лісом! Там, у млині, є дванадцять залізних дверей, а за дванадцятими мій чоловік з волами замкнений сидить.

– Не плачте, жінко, чоловік буде вдома.

Пішов він до млина, став під залізні двері й загравав. Двері відкриваються, виходить найстарший чорт, а за ним показують ріжки молодші. Найстарший чорт подивився на Василя й говорить:

– О, буде вечерея!

А молодший чорт сміється:

– Хіба на один зуб.

Василь ні слова не говорить, лише грає. Починає скакати один чорт, за ним другий, третій – усі пішли в танець. Уже з них піт ллється – Василь грає, уже падають, за хвости й роги тримаються – грає. Пообривали роги, хвости, волочаться по землі, просять його:

– Пусти нас, що хочеш тобі дамо.

– Нічого не хочу, лише випустіть чоловіка з волами.

– Перестань грати, випустимо.

– Ні, дайте ключі, я його сам випущу на волю.

Чорти вагаються. А Василь грає так, що чорти вже до землі головами товчуть. Дали Василеві ключі, він повідмикав двері, випустив з млина чоловіка, вивів воли, насипав на віз муки й каже:

– Чоловіче, їдь додому, а я тут з ними розрахуюся.

Чоловік низько вклонився рятівникові й поїхав, а вояк каже:

– Ану, чорти, фіть до торби!

Забрав усіх чортів до торби; зав'язав і повісив у лісі на дуба, хай висять, а сам пішов за возом до села. Тут вибігає

з хати жінка з дітьми, дякує, що врятував їй чоловіка, дає нагороду, але Василь не бере.

А пан хотів того чоловіка зігнати зі світу. Коли дізнався, що він вирвався від чортів живий-здоровий, то зачав дуже лютувати:

– Я тебе вб'ю! Хату спалю! Твою жінку й твоїх дітей засічу різками!

Послухав вояка і вертається назад по торбу. Знімає з дуба торбу, а чорти без води ледве дихають. Приніс їх над велике озеро й повипускав, наказавши, аби лиха бідним не робили. Сам торбу під пахву, скрипку – під другу і йде до пана. Але чує в животі голод. Сів у полі під тополею, розстелив скатертину – тут же з'явилося і їсти, й пити. Наївся, попив вина, думає собі: «Треба йти, бо, може, пан уже мучить бідних».

Приходить, а гайдуки товчуться з кіньми на подвір'ї – виганяють нагайками з хати чоловіка, жінку, дітей. Василь став на воротах і крикнув:

– Ану, гайдуки, фіть до торби!

Гайдуки в торбі. Він каже чоловікові й жінці сидіти в хаті, сам прямує до панського маєтку, а торбу тягне за собою по дорозі, щоб гайдуки товклися. Притягає аж на панське подвір'я. Пан виходить на поріг і каже прислужникам:

– Беріть його і дайте йому сто різок, так, аби його винесли на верети й викинули за браму. А коли ні, то зацькуйте собаками.

А Василь як візьме скрипку в руки, як заграє, то пан не

шукав де пані, а вхопив кухарку, пані хапнула фірману, тут не втрималися й гайдуки в торбі – все танцює, як безумне. Пан змучився, піт йому очі заливає, просить він:

– Чоловіче, дам тобі, що сам хочеш, лише перестань грати.

– Собі я нічого не хочу. Хочу – цілому селу волі.

– Я дам.

– Коли даси, то відпущу тебе, а коли ні, то своє життя скінчиш в оцій торбі, де тепер твої гайдуки...

Василь перестав грати, пан вздрів, що біда, сів за стіл і підписав цілому селу волю. Василь тоді каже:

– Щоби тому чоловікові, який їздив до млина, не впав волос з голови й воли не смієш у нього відбирати.

Каже пан:

– Я всім волю дарую, даруй мені життя.

А пані так вхлипалася, що не питала крісла, а впала на лавку, розпростерла руки – вмирає. Усі слуги лягли покотом.

Подивився Василь та й пішов далі, а торбу з гайдуками тягне за собою. Дійшов до столичного міста. Дивиться: ведуть люди, плачучи, молоденьку дівчину, а піп загробну молитву читає.

Питає Василь:

– Люди, що це у вас робиться?

– Лихо у нас. Змій не дає води, поки не з'їсть людину.

Щодня когось привозимо, а сьогодні черга цій сімнадцятирічній дівчині.

Він зупиняє їх і каже:

– Будьте спокійні – ця дівчина не вмере.

Витрясає з торби гайдуків, що вже ледве дихають, лишає їх серед міста, а сам з торбою і скрипкою йде на воду. Там справді є дванадцятиголовий змії. Як побачив Василя, то й показав вогненні язика:

– Чого ти сюди прийшов? Битися чи миритися?

– Битися.

– Тоді ходімо на залізний тік.

Прийшли на залізний тік. Василь бере скрипку й починає грати.

Дванадцятиголовий змії як пішов у танець, то залізний тік став ламатися під ним. Василь грає, змії повисолоплював язика, головами товче до заліза, вогнем дихає, проситься, але музикант і слухати не хоче. Доти грав, поки змії не здох.

Тут люди кинулися до вояка, дякують, хочуть його винагородити, але він ніякої нагороди не хоче. Дізнався сам цар, що вояк убив змія. Посилає по нього гінця.

Василь повідрізував з голів змія язика, завив у хустинку й пішов до царя. Цар зустрічає його і дивується:

– Невже ти в мене служив?

– Служив.

– А де ти таку силу заслужив?

– У гайку.

І він розповів про лісового діда та про його дарунки.

– То ти би міг і наді мною заволодіти? – питає цар.

– Коли бажаєте, то я зараз можу вашу волю вволити, – і

береться за торбу.

Цар злякався й каже:

– Ні-ні, тільки докажи мені, що ти дійсно змія вбив.

Він виймає язики. А царська дочка стояла й дивилася, що вояк дуже фанний. Прискочила вона до царя й каже:

– Якби не він, то була би й моя черга вмерти прийшла.

Хочу за нього віддаватися. Ми будемо з ним щасливі.

Цар дав згоду. Справили весілля. І став жити вояк у царських палатах.

Дурний Іван та його побратими

Були собі два брати мудрі, а третій дурний. Мудрі пожежилися, розділили між собою маєток, а дурному дали бичка і залишили самого в старій хаті. Годував Іван бичка, а коли не стало сіна – жене його на базар.

Дорога йшла через ліс, і під старою липою хлопець сів відпочити. Раптом чує – заскрипіла липа.

– Що, бичка хочеш? – питає Іван.

Липа знову заскрипіла.

– Що, липо, даси мені гроші на Пилипа? Най буде на Пилипа – я почекаю.

Прив'язав до дерева бичка, а сам пішов додому.

Дочекався Пилипа – таке свято було колись – і йде до липи.

– Де плата за мого бичка?

А липа скрип-скрип.

– Що, не хочеш платити? То я тобі віддячу.

Побіг додому, взяв сокиру, і – до лісу.

Як ударив по стовбуру, а гроші золотим дощем посипалися. То розбійники у дуплі свій скарб мали.

Поносив Іван гроші мішком додому, насипав купу посеред хати і перебирає. Минає так день, другий. А на третій день найстарший брат заглянув через вікно до хати і побачив Івана за дивною роботою. Вірив очам і не вірив, та й побіг

щодо духу до середущого брата:

– Ходи, брате, щось тобі покажу.

Прибігли обидва, подивилися, і середущий брат думає вголос:

– Що нам зробити, аби ці гроші забрати?

– Заведемо його у темний ліс і там залишимо, – радить старший.

Як надумали, так і роблять. Зайшли до наймолодшого брата і почали манити його до лісу:

– Ходи, брате, там ще більше грошей наберемо.

А Іван мав ще залізну ступу, яку колись батько змайстрував. Він батька не пам'ятав і гадав, що це батькова ложка. Боїться він залишати ступу вдома, щоб хто не вкрав, і тягне її за собою до лісу.

Зайшли в дрімучий ліс, водять брати Івана й думають, що він десь відстане, а вони втечуть. Та Іван тягне за собою ступу і – ні кроку від них. Ходили-бродили, аж настала ніч. Напав страх на старших братів. Радяться, де ночувати. Каже Іван:

– Лізьмо на дуба.

Знайшли вони старого високого дуба і полізли. Старшим братам добре, бо вони голіруч, а Іван поки витяг свою ступу, то й північ прийшла.

Чують – хтось іде лісом. А то йшли розбійники. Прийшли і розсідаються просто під тим дубом. Вогонь розіклали і вечерю готують. Поки варилося, гроші порахували і під дубом

закопали.

Запахла вечеря, а Іван шепоче:

– Браття, я хочу їсти.

– Тихше. Що будеш їсти?

– Я маю пляшку молока.

Почав пити, а потім каже:

– У них вечеря скоро буде. Ліпше виллю на них це молоко, а вони подумують, що це чарівний дощ, повтікають.

Іван почав лити молоко просто на якогось розбійника. А той розбійник був циган. Виставив язика, лиже молоко і примовляє:

– Ой, який солоденький дощик іде!

Розсердився Іван:

– Браття, я кидаю татову ложку!

– Йой, не кидай, Іване, бо погубиш нас! – просять брати.

Не послухався Іван, як кине ступу, як почала вона трошити гілля, гриміти-дзвеніти, розбійники налякалися, покинули вечерю і – втікати. Та ступа якраз захопила циганову ногу. Пошкандибав циган, а Іван – на землю, піймав цигана, відтяв йому кінчик язика і відпустив. Циган наздоганяє розбійників, кричить: «Чекайте!» А в нього виходить так, що розбійникам здається: «Тікайте!» Чешуть розбійники, аж у вухах свистить.

Іван собі сідає коло каші й гукає братам:

– Досить вам на дубі сидіти! Ходіть вечеряти.

Але брати бояться злізти.

– Та чого боїтеся? Я маю татову ложку.

Злізли таки брати, сіли коло вечері, а Іван копає яму під дубом. І викопав дуже багато грошей.

Як настав день, брати набрали два мішки грошей і кажуть Іванові:

– Будь тут. Ми віднесемо додому і повернемось по решту.

А як ішли додому, порадилися, що по дурного не прийдуть, бо він може комусь похвалитися про гроші, та можуть їх засудити, що когось пограбували.

А Іван сидить собі під дубом і далі копає. Викопав він собі золоту шаблю і дубельтівку. Озброївся і йде шукати друзів, бо братів як нема, так нема.

Надбїг назустріч вовк, а Іван цілиться в нього:

– Не убивай мене, – проситься вовк.

– Як будеш моїм другом, то не вб'ю.

– Буду твоїм другом.

Ідуть вони з вовком, а надбігає лис. Прицілився Іван.

– Не стріляй, Іване, – проситься лис.

– Якщо будеш нашим другом, то ходи з нами.

– Піду з вами.

Далі зустріли вони ведмедя.

– Якщо будеш нашим другом, то живим будеш, а ні – від кулі ляжеш.

– Рахуйте мене своїм другом.

Зустріли ще зайця. Вирішили убити його та пообідати.

– Не убивайте, – проситься заєць. – Я вам ще не раз у

пригоді стану.

Стали вони жити в лісі. Заєць пасеться, а ведмідь, вовк та лис на полювання ходять. Зловлять яку звірину – Іванові несуть, а він уже ділить усім порівну. Але надокучило йому таке життя і каже побратимам:

– Чого нам жити у лісі, коли у селі набагато веселіше?

Прийшли вони до якогось села чи міста, а там чорні фани скрізь висять. Захотів Іван води напиться і зайшов до однієї хати. Кажуть йому:

– Нема води. Дванадцятиголовий змії усі криниці висушив, а в одній, де є вода, – сам сидить. Щодня йому за воду треба давати молоду дівчину. Сьогодні прийшла черга до царської дочки. Тому і чорні фани повсюдно. Сказав цар – хто врятує дочку, той стане на його місце.

Каже Іван:

– Які ви, люди, дурні, бо трохи і я нерозумний. Але покажіть мені, у якій криниці змії, і я цареву дочку врятую.

Привели люди Івана з побратимами до криниці і чекають, коли царева донька приїде. Нарешті привіз її, залляту сльозами, міністр. Стала вона над криницею, а Іван каже:

– Царівно, я тебе врятую.

– Якщо мене врятуєш, стану твоєю дружиною.

Наступила хвилина обіду. Прокинувся змії, піднімає своїх дванадцять голів.

– Де мій обід?

– Пообідаєш ти сьогодні раз і навіки, – каже Іван.

І почав змієві голови рубати. Відрубає одну, а вона знову приростає.

Гукає Іван:

– Бий, ведмедю, ями! Носи, вовче, голови, а ти, лисе, за-
грібай.

Іван стяв дванадцять голів, повідрізував язики, загорнув у хусточку і з царівною та міністром поїхав до царського палацу.

А царівна вже встигла всім Івановим побратимам червоні стрічки на шиї зав'язати. Так звірі й пішли слідом за бричкою до палацу.

Та дорогою міністр стяв Іванові голову, кинув його у канаву, а царівні сказав, що і її таке жде, коли вона не вийде за нього заміж. Мусила царівна поклястися, що батькові скаже, ніби міністр убив змія.

Міністр повернувся, забрав усі голови і поїхав до палацу.

А тим часом ішли звірі та й знайшли мертвого Івана у канаві. Зажурилися тяжко, а ведмідь каже:

– Треба лише цілющої води, і він оживе. Але хто нам принесе її з-за синього моря.

Каже лис:

– Ходи зі мною, зайче. Я прикинуся неживим, а ти при-
таїшся коло мене. Як прилетять сороки мене клювати, то ти
постарайся одну спіймати.

Зловили сороку на полі, а вона почала скреготати-проси-
тися. Лис каже:

– Нічого злого тобі не зробимо, лише віднесемо до начальника.

– А хто ваш начальник?

– Ведмідь.

Принесли її до ведмедя, він і каже:

– Полети, сороко, за синє море і принеси нам живлющої-цілющої води, аби ми свого побратима оживили.

– Прив'яжіть мені до лапочок пляшечки, і я полечу, – відповідає сорока. – Якщо через двадцять днів не повернуся, то знайте, що я море не перелетіла.

Бігає заець дивитися, чи ще весілля не почалося у царському палаці: якраз на двадцятий день цар призначив.

Проїшло дев'ятнадцять днів, лис і каже:

– Треба приготувати яку їжу, бо сорока голодною прилетить.

Пішов вовк у село і приніс ціле порося.

А надвечір побачили всі, що сорока летить. Летить та скрегоче, бо дуже їсти хоче.

Відв'язали звірі пляшечки з цілющою-живлющою водою і кажуть:

– Оце порося, сороко, – твій обід. А ми беремося до роботи.

Підняли вони Іванову голову, вилили води на неї, на тулуб і – зрослося. Дали води Іванові ще й випити, а він каже:

– Що мені з того, що я живий, коли зброї не маю.

– Буде твоєю і зброя, і царівна, – відповідає ведмідь. –

Пиши листа.

Написав Іван листа, заєць взяв його в зуби, і разом пішли до палацу. Зупинилися коло брами, а заєць із листом переліз через дірочку в паркані і став під вікном. Царівна заплакана у вікні сиділа. Побачила вона зайця і по стрічечці червоній, якою колись шиї всім Івановим побратимам перев'язувала, впізнала.

Відчинила вікно – і заєць скочив до палацу.

Прочитала вона Іванового листа і заплакала з радості.

Але приходять цар і каже до шлюбу збиратися. Тоді царівна мовить:

– Ні, тату, не цей мене від смерті врятував, за якого хочеш віддати, а той, що під брамою з друзями стоїть.

Наказав цар привести Івана до палацу. Міністр як побачив його живого, то каже:

– Я маю знаки, що вбив змія.

І приносить дванадцять голів.

Подивився Іван на ті голови та й каже:

– Всяка звірина на світі має язик.

Тоді виймає з кишені дванадцять язиків і показує цареві.

Подивилися на зміїні пащі – справді язики відтяти.

Питає цар у дочки, як було. А вона все розповіла. Тоді він говорить:

– Віддаю за тебе дочку, яку ти врятував. Сьогодні весілля.

А що з цим зробити? – і показав на міністра.

Каже Іван:

– Тут є справедливий суддя – ведмідь, прокурор – вовк, а присяжні – лис і заєць. Як вони присудять, так і буде.

Ведмідь тоді каже:

– Приступи, підсудний, до нас.

А міністр не хоче. Тоді вовк як стрибнув, як стиснув міністра за горло, то він і не квікнув.

І кінець.

Кирило Кожум'яка

Колись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змії, і щороку посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину. Ото прийшла черга вже і до дочки самого князя. Нічого робить – коли давали городяни, треба й йому давать. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змії її і полюбив. От вона до його прилестилась та й питається раз у нього:

– Чи є, – каже, – на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

– Є, – каже, – такий у Києві, над Дніпром. Як затопить хату, то дим аж під небесами стелиться; а як вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюсь за них, чи витягне-то він їх? А йому й байдуже: як смикне, то й мене з ними трохи на берег не витягне. Отого чоловіка тільки мені й страшно.

Княжна і взяла собі те на думку, і думає: як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А при ній не було ні душі, тільки один голубок. Вона вигодувала його, ще як у Києві була. Думала-думала, а далі і написала до отця:

«Отак і так, – каже, – у вас, панотче, є у Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не захоче він із змієм побиться, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, панот-

ченьку, й словами, й подарунками, щоб не образився він за яке необачне слово. Я за нього і за вас буду до віку Богу молиться!»

Написала так, прив'язала під крильцем голубові та й випустила у вікно. Голубок звився під небо да й прилетів до дому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по надвір'ю да й побачили голубка.

– Татусю, татусю! – кажуть. – Чи бачиш – голубок од сестриці прилетів?

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав да й засумував:

– Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину!

А далі приманив до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Ото зараз призвав до себе всю старшину.

– Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

– Є, князю. Живе над Дніпром.

– Як же до нього приступити, щоб не образився та послушав?

Ото с'як-так порадилися да й послали до нього найстаріших людей. Приходять вони до його хати, одчинили помалу двері та й злякались. Дивляться, аж сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і мене руками дванадцять кож; тільки видно, як коливає оттакенною білою бородою! От один з тих посланців: «Кахи!»

Кожум'яка жахнувся, а дванадцять кож тільки трісь, трісь!
Обернувся до них, а вони йому в пояс:

– Отак і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться, і не слухає: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знов давай його просить, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голову.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина:

– Чи не послать нам іще молодших?

Послали молодих – нічого не вдіють і тії. Мовчить та сопе, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за тії кожі.

Далі схаменувся князь і послав до нього малих дітей. Тії як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

– Ну, се ж уже для вас я роблю.

Пішов до князя.

– Давайте ж, – каже, – мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель.

Обмотався коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, да й пішов до змія.

А змії йому й каже:

– А що, Кириле? Прийшов битися чи мириться?

– Де вже мириться? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися – аж земля гуде. Що розбіжить-

ся змії та вхопить зубами Кирила, то так шматок смоли й вирве; що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А він його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змії як вогонь горить – так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напитися, та вскочить у воду, щоб прохолодитися трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмолився. Ото вискакує з води проклятий ірод і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп, аж луна іде. Бились-бились – аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захлинається проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А тут у дзвони дзвонять, молебни правлять, а по горах народ стоїть як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Коли тут зміюка бубух! Аж земля затряслась. Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками:

– От так Кирило! От так Кожум'яка!

От Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу і почало зватися те урочище в Києві, де він жив, Кожум'яки.

Про князя Коріятовича і жовтого змія Веремія

Не в десятім царстві, не в тридесятім государств, а на нашій Підкарпатській Русі жив добрий цар Володар. Та й не зле тоді людям жилося. Худобу гнали на пасло, а під горами вино росло, а на долах жито, пшениця і усякая пашниця.

Аж умер старий цар Володар, а з широкого степу прийшов новий. Той новий цар витягнув із Дунаю змія Веремія. Та й загнав той цар змія Веремія у мукачівські гори, та й казав нам, русинам, йому дань давати: що одміниться місяць – по дванадцять діток-малоліток.

Розсівся той змій Веремій на Чернечій горі, на латорицькій воді людям на горе. Сім голів має, діток пожирає, не рік, не два, не три, не чотири. Та й вже наша земля пустелею стала. Старі вже мруть, а молоді не ростуть, тільки душі з діток-малоліток вилітають та й у квіти сідають і плачуть до схід сонця. А на сході сонця, на широкому Подолі володів хоробрий князь руський Федір Коріятович. До нього й долетіла звістка про змія Веремія та про те, як змій малих діток пожирає. Князь подумав, а далі сідає на вороного коня, їде через гори та й приходять до Мукачева.

Опівночі станув на мукачівськім замку. Та й перед зорею з'явився йому старий дід, сивий увесь, та й показав пальцем на Токай та каже:

– Вийди до схід сонця на долину, то почувеш, яке то горе в нашій руській землі!

Вийшов князь до схід сонця на долину та їде конем з Мукачева до Токаю. Сонце світить, а квіти черлені від Мукачева до Токаю тремтять під росою. А з кожної квітки маленькі душі плачуть.

– Рятуй себе, князю, і нас від жовтого змія Веремія!

Перейшов князь аж від Токаю, а від Токаю аж до Маковиць, від Маковиць до Мукачева, та дуже здивувався, що ніде немає дітей, лиш діди та баби в кожній хижі.

– Звезить мені, – каже князь, – сім бочок смоли і сім возів конопель, піду я на того змія воювати!

Звезли йому не сім, а сім раз по сім, як казав князь, – з усіх сторін до Мукачева. А самі зійшли на замкову гору позирати, що буде. А князь обмотався коноплями, обсмолився смолою, взяв довгий меч і щит з хрестом двораменним та й пішов до змія на Чернечій горі, на латорицькій воді, воювати.

А змії розложився на горі та й гріється до сонця, аж міниться сімома пащеками, іскриться тілом та сімома хвостами, як пава, гордий та лискучий. Почув, хтось йде.

– Ге! – каже, – руський дух пахне!

– Де би то не пах, – одказує князь, – коли я прийшов!

– А що тобі тут треба? Битися чи миритися?

– Куди вже миритися, битися з тобою, гаде ненаситний!

От почали вони битися, аж ліс гомонить. Що розгониться змії Веремій та вхопить сімома пащеками князя – то куска-

ми смолу і жмутками коноплі вириває. А князь мечем махне, то все одну голову зітне. Голова відрубана скаче, а кров з неї ллється – мов річка пливе. А змії як огонь горить, спраготу має, до Латориці збігає і скаче у воду гоїтися, чей полічить йому на рану цілюща водиця.

А князь за той час обмотався коноплями і смолою обсмолився, куди треба. О, то вже вискакує ізцілений змії Веремій. Та що розбіжиться проти князя, а князь тільки мечем мах! та й мах! – аж вітер гуде у лісах. А за кожним махом одна голова відлітає та скаче, а нова річка крові пливе у долину...

А тут на горі у дзвони дзвонять, молебни правлять. А народ упав на коліна, ні живий, ні мертвий.

Вже шість голів змія Веремія відрубаних скаче, а кров з них ллється шістьма річками в долину. А та долина від Мукачева до Токаю червоними квітками вкрилася, аж міняться від сонця. І з кожної квітки маленькі душі слухають і кличуть:

– Рятуй нас, князю, рятуй від жовтого змія Веремія!

Аж знову вискакує змії сіркастий, жовтий, як гірчиця. Вся людська кров сплила з нього, тільки жовч залишилася і смертю дихає. Біжить проти князя, пирхає жовтою пащекою, як пекельне жерло сіркою. Кинувся до князя, захопив у зуби щит з хрестом та грим тим щитом об землю! Но князь мечем по голові чах! – не відскочила. Князь замахнувся мечем, чах по голові вдруге – не відскочила, тільки жовчею захлинається-

ся. Накинувся змії на його голову, князь підскочив та й мечем по голові втретє – чах! – як рубанув, а змії бабух! – аж земля затряслась, – повалився, проклятий! А з нього жовч так пливе в долину, як жовте море!

Народ, що стояв на мукачівських горах, так і сплеснув руками:

– Слава тобі, Господи!

Та й кинувся з гір – хто з вилами, хто з сокирами – жовту гадину на дрібен мак порубати та й веречи (шпурляючи), аби несла його Латориця далі у Дунай до Чорного моря.

А на черленій долині з кожної квітки вилетіла маленька душка з краплю крові, і стала дитинка. Скільки квіток, стільки діток вкрило долину, усю свою кров од змія Веремія відібрало, зосталося лиш жовте озеро його жовчі. А довкола діти, як макові квіти, процвітають, в ручки плещуть та співають тисячами голосів:

– Слава тобі, князю, що звитяжив змія Веремія!

Подивився князь на тоте поле дітей загублених серед моря змієвої жовчі та й зажурився: хто тих дітей пестовати, виростати, научати буде, як нема кому в цілому краю: лиш старі діди та баби, як гриби горбаті?!

Сів князь на коня і знов вертає в своє Поділля, у свій прекрасний Кам'янець. Вертає по людей.

І заграно, забубно в княжім дворі рано:

– Збирайтеся! – кличуть княжі окличники. – Збирайтеся, хто хоче мати сад під виноград і землю під ярицю, виряд-

жайтеся за гори Карпати! Візьміть жінки-молодиці малих дітей годувати, черців і черниць – в школах навчати, князеві на радість, а Русі на славу.

Через тридцять три дні і ночі йшли з дружиною з Подолля газдове руські синове, жінки і молодиці, черці і черниці за гори Карпати. І дав князь газдам триста сіл від Мараморошу аж поза Маковицю на того, аби їх молодиці малих діток годували. А черницям поставив монастир на Сороцькій горі по лівому боці Латориці, аби вони сих діток виховали. А черцям збудував другий монастир на Чернечій горі по правому боці Латориці, аби їх у школі навчали. А святому Миколаю змурував церков з трьома верхами, кращу раю, аби там руськую службу Богу служили, відпуст учинили від того часу до віка людям на радість, а Русі на славу.

І почало тоді те жовте море із змія під Мукачевом Латорицею у море відпливати, а з Дунаю в Чорнім Руськім морі потопати. А діти, як ярі квіти, ростуть, як бджоли, гудуть та співають пісень:

– Радуйся, радуйся, руська земле!

В'ються срібні руські співи по Дунаю та й на березі Чорного моря вгору Дніпром до золотоверхого Києва вертають.

І я там був, ті пісні чув і звідти приніс вам, діти, сю казку, як бубликів в'язку. А в кожній казці і правда буває, а де вона? Хто відгадає?

Змієва дочка

Жив собі багатий чоловік, та й поїхав він у друге царство, в друге госуларство торгувати, а в тому царстві та не було води, а чоловікові тому так схотілося пити, що хоч умирай! От він і пішов до царя (бо вже, звісно, у царя вода є), а цар і каже:

– Як даси, чоловіче, те, що в тебе дома, то дам води.

– Окрім жінки, усе дам! – каже чоловік. А в нього та не було дітей, а жінка була важка, а як чоловік поїхав, привела сина, та такого хорошого, що й не сказати!

От і росте той син та й виріс уже чималий. Через якусь там годину поїхав чоловік додому. Приїхав, коли вибіга до нього назустріч парубок. Чоловік і питає його, чий він.

– Я ж ваш син, – каже парубок.

Чоловік зрадів, а далі як заплаче!

– Чого ти, тату, плачеш? – запитав парубок.

– Та це я так! – одмовив батько.

От росте та й росте той син, і городив він раз із батьком хлів та й найшов у загаті записочку. Подивився син у записку та й каже:

– Чому ж ви, тату, мені не сказали, що я одданий цареві?

А то була та записочка, що в ній батько обіщався цареві за воду оддати те, що дома. Бо батько, як приїхав додому, то заткнув записку у загату. Далі й каже син:

– Виряджайте ж мене, тату. Поїду я до царя.

Заплакали батько та мати та й стали виряджати сина.

Приїхав ото вже той син до царя, а в того царя та було три дочки. От найменша його зразу й полюбила. А цар той був сам змії і знав багато чарів, а найменша дочка була ще більша чарівниця од батька.

От змії зараз покликав того парубка та й каже:

– Щоб ти мені оцю ріку за ніч загатив і виорав, і пшениці насіяв, щоб пшениця виросла й поспіла, щоб ти її вижав, помолотив, перевіяв, помолов і щоб уранці мені булку приніс із неї!

Сумний вийшов парубок із хати і пішов до найменшої дочки, а та й пита його:

– Чого ти, Іване, такий сумний?

– Як мені не сумувати, коли твій батько загадав, щоб я оту ріку за ніч загатив, виорав, насіяв пшениці, зібрав, намолотив і щоб уранці булку пшеничну приніс!

– Не журись – все гаразд буде!

От, як полягали всі спати, дочка свиснула – прибігло два молодці. Вона й каже:

– Щоб ви мені оцю ріку за ніч загатили, насіяли пшениці, щоб та пшениця поспіла, щоб ви її зібрали й помолотили, змололи і щоб принесли мені з неї булку.

– Добре! – сказали молодці і позникали.

Прокинулась уранці дочка – коли вже на столі лежить гаряча булка. Вона зараз однесла її Йванові, а той – змієві.

Заскреготав той зубами, бо хотів як-небудь знищить Івана, а тепер і не пощастило, та нічого робить! От він і каже:

– Ну, на цю ніч, щоб ти виїздив коня, що стоїть за дванадцятьма дверима!

Прийшов Іван до змієвої дочки та й каже:

– Загадав батько роботу, щоб я за ніч виїздив коня, що стоїть за дванадцятьма дверима. Це вже не така трудна робота!

– Е, ні! Це ще трудніша. Кінь – то мій батько. Як тільки ти підеш туди, то він тебе і вб'є! – каже змієва дочка.

Тоді подумала, а далі й каже:

– Та вже дарма, я поможу тобі!

Тільки ото всі полягали, вона зараз свиснула, коли прибігло два молодці. Вона їм і каже:

– Підіть у конюшню, там за дванадцятьма дверима стоїть кінь. Щоб ви його за ніч виїздили!

Молодці пішли, та зараз у конюшню. Як узяли вони їздити на тому коневі, так уже йому й не хочеться, такий став, як з води витягнений. Бігав, бігав той кінь, а далі й став. Молодці його й одвели на конюшню.

От уранці змії покликав Івана та й каже:

– Ну, тепер же приходь до мене увечері!

Іван прийшов до дочки, вона й каже йому:

– Як підеш, Іване, до батька, то він тепер тебе задушить!

Треба тікати. Ми удвох утечемо!

От зараз вони зібрались скоріше та й пішли.

Ідуть та й ідуть. Коли це щось застугоніло. Притулила змієва дочка вухо до землі та й каже:

– Це за нами женуться. Ну, ти будь сторожем, а я стану пшеницею.

І стала змієва дочка пшеницею, а Іван сторожем.

От прибігли слуги на конях до пшениці та й питають Івана-сторожа:

– Чи не бачив, не бігли сюди двоє – дівчина й парубок?

Іван і каже:

– Ні, бачив, бігли тоді, як сіялась оця пшениця.

Слуги й поїхали додому, а змії і питає:

– Що, не нагнали?

– Не нагнали.

– А не бачили нікого?

– Ні, бачили сторожа, стеріг пшеницю.

– Ото ж воно й єсть! Треба б тільки найбільший колосок пшениці зірвати, то б ви взяли її за голову!

От змії послав і вдруге. А Іван та змієва дочка знов пішли. Ідуть та й ідуть, коли щось застугоніло. Дочка притулила вухо до землі та й каже:

– Це за нами знов женуться! Ну, ти будь попом та читай книгу, а я стану церковкою.

І стала дочка церковкою, а Іван попом, і став служити піп. Приїздять слуги та й питають у попа, чи не бачив він, не бігли сюди парубок та дівчина. Піп і каже, що бачив тоді, як будувалась ця церква. Слуги й поїхали назад. Приїздять до-

дому, а змії і пита:

– Не догнали?

– Ні!

– А не бачили нікого?

– Бачили церкву, а в церкві попа.

– То ж і вони!

От ізліз тоді змії на хату та як крикне:

– Подайте мені вила!

Подали змієві вила. От він підіпер одним кінцем вію, глянув та й каже:

– О, где дожену!

Та зараз і побіг. А дочка притулила вухо до землі та й каже:

– Тепер ми пропали – за нами женеться батько. Ну, ти будь козаком, а я стану криницею. Як стане змії пити воду, то ти й одрубай голову!

І стала вона криницею, а Іван козаком із шаблею. Прибіг змії до козака та й пита, чи не бачив він: не бігли дівчина й парубок? Козак каже, що не бачив.

А змії тільки глянув, то зараз і догадався та й каже козакові:

– Дай же мені води напиться!

– Не можна, з цієї криниці тільки отаман п'є воду.

А змії не слуха та зараз і нахилився до криниці, то Іван його й убив.

Тоді криниця стала знов змієвою дочкою, а козак Іваном.

Приїхали вони додому і згуляли весілля.

Морський цар

Про купця, його сина і морського царя

Був багатий вельми купець. Поїхав якомсь він на кілька літ у чужий край: свої товари продати, заморських закупити. Закинув дома сім'ю – батька, матір і молоду жінку. А того й не відав, що була вона саме в тяжі.

Довго чи недовго пробував купець у заморській стороні, розпродав свої товари. Сів на корабель і пливе додому. Пливе він день, пливе другий, а на третій – зупинився корабель серед моря. Що вже не робили слуги, як не рятувалися, а корабель – ані з місця. Стали думать, чи не наїхали на підводну скалу. Послали в морську безодню водолаза.

Виліз водолаз із морських глибин та й каже:

– Не пускає корабля старий дід – морський цар. Хоче, аби хазяїн дарував йому з дому те, чого він не знає. Коли ж не згодиться, то затопить корабель.

Думав-думав купець: все, що є вдома, він знає, і вирішив подарувати дідусяві – морському цареві – з дому те, чого не знає.

Відпустив дід – морський цар – корабля, поплив корабель

дали. Приїхав купець додому і зустрічає сина, що народила йому жінка. Зажурився купець, бо аж тепер зрозумів, що то саме сина свого він подарував морському цареві.

Ну, нічого. Син виріс, став дорослим, що треба вже його віддавати дідусеві. Ну, воля-неволя. Відпустив батько сина. Іде він, іде. То вовки йому зустрічаються, то змії, він все відганяє їх. Нарешті бачить, іде йому назустріч старесенька, горбатенька бабуся. І каже йому:

– Добридень, синочку!

– Йди к чорту, стара. Вже мені й так все надоїло...

– Ну, йди, синку, йди.

Відійшов хлопець трохи, думає: «Навіщо ж я стареньку жінку образив?» Вернувся, перепрошує бабусю:

– Простіте мені, що я вас образив... Може б, ви мене порадили на яку добру дорогу?

– Пораджу, синок, пораджу тебе. Іди, іди, і дійдеш ти до такої густої калини, що й носа не всадиш. Вона саме цвіте. А межі теї калини є криниця, а в криниці жива вода. Як ти дійдеш до теї криниці, то тихенько сховайся під корчики і під цвіт, і щоб тебе ніхто не запримітив. Під ту криницю прилетять дванадцять голубок – дванадцять дівок. То будуть дочки отого дідуся – морського царя. Одинадцять голубок прилетять разом, а дванадцята – після. Всі вони роздягнуться, підуть купатися, а та одна буде пильно оглядатися, відчувати чужий дух...

Вирушив хлопець у дорогу. Все зробив, як старенька ра-

дила. Шумить ліс, гуде вітер. Аж бачить: летять небом голубки. Прилетіло одинадцять, приземлилися край берега морського, зробилися красивими дівками, пороздягалися, пішли у воду купатися. А лиш одна, дванадцята, прилетіла сама, сіла край берега й каже:

– Хух, чути хрещений дух.

А тії сестри й одказують:

– Нікого тут чужого, сестринько, немає.

Роздягнулася дванадцята сестра, пішла у воду купатися. Підкрався парубок до її одежі, схопив і заховав у куцах. Повиходили дівчата з води, одягаються, а одній і немає одежі.

– Я ж вам, сестриці, казала, що тут хтось є.

– Ну, що ж, ми не будемо тебе ждати, – відказали ті, одяглися, стали знову голубками та й полетіли.

Забідкалась дванадцята, стоїть край берега і каже:

– Хто тут є? Коли чоловік віку літнього – будь мені батьком рідним, коли жінка віку літнього – будь мені матір'ю рідною, коли чоловік середніх літ – будь мені братом рідним, коли жінка літ середніх – будь сестрою рідною, коли ж чоловік молодий – будь мені дружиною вірною.

Вийшов парубок до неї, і вона одразу ж його уподобала. Оддав він їй одяжу, і вона йому порадила:

– На тобі клубочка золотого, кидай його поперед себе, і куди він котитиметься, то туди й твоя дорога стелитиметься. Іди ж слідом за тим клубочком.

Сказавши те, стала дівчина голубкою та й полетіла. Кинув

хлопець поперед себе клубок та й іде за ним слідом. І прикотився той клубок на таке місце, де стояло дванадцять хатинок на курячих лапках. Підійшов він під крайню хатину, тричі постукав у віконце.

Відкрила дівчина двері, пустила у хату.

– Лізь, – каже, – під ліжко і тихо лежи, бо ось-ось прилетить Вістовик: він не повинен про тебе знати. Коли ж запримітить, то обох нас покарає.

Аж тут у вікно: стук-стук, стук-стук. І Вістовик дає наказ:

– Щоб ви те всі, сестриці, були завтра ранком в дідуся на дворі. І щоб ви те всі були однаковісінько наряджені-одягнені, обуті та позачесувані.

Ранком стали збираться до дідуся. Дівчина й каже парубкові:

– Кидай клубочка поперед себе і йди слідом за ним. І тримай в руках шпильку. Тобі стрічатимуться в дорозі змії, звірі, та ти тільки тею шпилькою махни і скажи: «Пускайте, бо я йду до дідуся у свати». Клубочок доведе тебе до дідусєвого палацу. А ми там стоятимемо рядочком, і буде дідусь тебе підганяти, щоб ти хутчій дівчину вибирав, а ти кажи: «Знаєш, дідусю, що то не грушки вкусити, а треба навік жити». Я ж буду стояти з правої сторони крайня. Приглядайся: у мене каблук туплі на правій нозі буде кривий. І ти мене по цій ознаці запримітиш. Коли ж мене ти не пізнаєш, то слуги дідуся твою голову настромлять на кілкові.

Вислухав пораду хлопець, кинув клубок поперед себе і ру-

шив у дорогу. Клубок котиться, а він іде слідом за ним. Дійшов уже до перших воріт, а різні звірі – тигри, льви – його і не пускають. Махнув хлопець шпилькою – і до них:

– Пустіть, бо я йду до дідуся у свати.

Пустили його звірі, і самі відкрилися перед ним ворота. Так пройшов хлопець перші, другі і треті ворота. Іде, а обік – три ряди поодрубуваних голів на кілках настромлені...

У дворі палацу його зустрів дідусь:

– Ну, вибирай тепер, синок, чимхутчій собі дівчину.

Глянув хлопець на дівочий ряд, приглядаючись до туфлі на правій нозі у крайньої дівчини.

– То, дідусь, не грушки вкусити, а треба навік жити.

– Вірно, синок, вірно.

Підійшов нарешті парубок до своєї обраниці та й каже:

– Ото моя.

– Вірно ж. Тепер будеш моїм зятем.

Незабаром молоді стали під вінець. Тут і нашій казочці кінець.

Пообіцяй те, за що вдома не знаєш

Зачинається казка з бідного чоловіка. Бідний чоловік мав єдиного сина. Син виріс на легеня й оженився. Поставив собі хижку, купив собі коника й пішов по світу.

Іде, йде через ліси, хащі, пустища. Раз його коник зоставився. Просить він коника і грозить, але той не хоче з місця поступитися. І не знає чоловік, що робити з конем. Глянув він – перед коником стоїть пан, котрий питає:

– Чого так б'єш коника?

– Б'ю, бо не слухає мене. До сього часу йшов, а тепер не хоче...

– То знаєш що? Пообіцяй мені те, за що вдома не знаєш, і твій коник буде йти.

Чоловік думав про всі речі, що в нього були вдома, і пообіцяв.

Іде далі, довго ходить по світу. Як вертався додому, кажуть йому:

– У твоєї жони мала дитина.

Приходить він додому, й до нього вийшла жона з радістю. Айбо чоловік дуже смутний, не говорить нічого.

А у місяць хлопчик проговорив:

– Няньку, не журіться. Хоч ви мене продали, то – не біда. Як хлопцеві минуло три місяці, сказав:

– Няньку, виряджайте мене в дорогу.

Вирядили його. Іде хлопець... А давно села були далеко одне від одного. Йшов пустищами і прийшов на полонину. Знаходить там западнисту хижу. Дивиться у вікно: сидять діди і всі однакові. Зайшов хлопець до хижі, а один дід почав казати казку. Як скінчив, просить:

– Заплати мені за казку.

Хлопець зняв крисаню і дав дідові. Тепер почав казати казку другий дід. І цей просив за казку плату. Тому хлопець дав з себе реклик. Третьому дав за казку останні ногавиці.

Сам зібрався в дорогу і йде далі. Один дід пустився за хлопцем, обійшов його, йде йому назустріч і питає:

– Куди ти, хлопче, йдеш?

Хлопець усе розповів.

– Ну, вернися, синку, і подякуй дідам.

Він так і зробив. І дістав назад крисаню, реклик і ногавиці. Тоді сказав йому дід:

– Ти запроданий чорту. Підеш до Чорного моря і там знайдеш явора, котрий має дупло. Сховаєшся в се дупло. І придуть купатися в море три доньки чорта. Дві придуть наперед, а одна потім. Дві пропусти, а коли третя розбереться і піде купатися, візьми від неї перстень. Буде на тебе йти страхами: водою, огнем, гадюками, – але ти не страшися і доти не давай їй перстень, доки не пообіцяє, що буде твоя жона. Ота дівчина тебе врятує.

Хлопець добре собі запам'ятав і заскіпив у серце дідові слова.

І прийшов до Чорного моря, знайшов явора і сховався в дупло. Нараз приходять дві сестри. Викупалися і пішли. Потім прийшла молодша. Купалася у морі, а хлопець тихо виліз з явора і взяв її перстень. А вона, як скупалася, вийшла на берег, убралася, дивиться – нема персня! І почала грозити:

– Дай мій перстень!

– Я тобі дам, коли пообіцяєш, що будеш моя жона.

– Я тобі жоною не буду! Дай перстень, бо воду на тебе пушу, вогнем спалю, гадюк напушу.

Вона так і зробила. Але хлопець не побоявся, і дівчина мусила пообіцяти, що буде його. Як пообіцяла, сказала:

– То сідай на мене.

І понесла його до свого няня.

Іван ходить по дворіві, а чорт його побачив і проговорив:

– А, тут є мій солдат...

Завів його в одну кімнату і сказав:

– Відпочивай, бо ввечері підеш на роботу.

Чорт увечері приходить і каже:

– Бачиш оті ліси?

– Бачу.

– Оті ліси маєш врубати, землю перекопати, засіяти пшеницею. Та щоб пшениця до рана виросла, дозріла. Маєш її жжати, звезти, вмолотити, вмолати і хліба напекти.

Іван зажурився. Приходить до нього дівчина і питає:

– Що тобі казав няньо?

– Те й те.

– То не журися.

Свиснула, й збіглися чорти, вона дала їм наказ – ліс спалити, землю перекопати, засіяти пшеницею. Пшениця аби виросла, дозріла. Аби пшеницю зжали, позвозили, змолотили і хліба напекли.

Усе це сталося. І рано Іван приніс чортові готовий хліб.

– Но, коли собі приготував, то з'їж його, – сказав чорт сердито. А чортиця промовила:

– Старий, відправ ти сього хлопця геть, бо він з'їсть твоє серце.

Другого вечора назад приходить чорт і питає Івана:

– Чи ти знаєш, де живе мій брат?

– Не знаю.

– Він живе в одинадцятій державі. І до мого брата маєш поставити склянчаний міст, аби я міг бачити звідси його. На мості маєш поставити стовпи, і на кожному стовпі мають пташки ціпати.

Як чорт пішов геть, з'явилася донька і питає:

– Що тобі сказав няньо?

– Сказав те й те.

– Не журися нічим. Міст буде. Ото не велике діло.

І свиснула, і збіглися чорти й питають:

– Що наказуєш?

– Наказую поставити до одинадцятої держави склянчаний міст. На мості мають стояти стовпи, і на кожному стовпі пташки ціпати...

Рано подивився старий чорт, а те все готове.

– Ти збудував міст?

– Я збудував.

А стара чортиця промовила:

– Старий, пусти ти хлопця, бо ото хитрий, вип'є він твоє серце!

– Ще його не одпущу. Ще йому одну роботу дам. Мушу його серце випити.

І прикликав хлопця й наказав:

– Маєш піймати зеленого зайця, коли ні – вип'ю твоє серце.

Приходить донька й питає:

– Що сказав старий?

– Те й те.

– Дуже мудре діло, але будемо старатися. Той заєць ховається аж у Чорному морі. Но, сідай на мене.

Він сів, і прилетіли на Чорне море. Дівка дала рушницю і сказала: хто буде йти попри тебе – стріляй!

А сама зайшла у море.

Нараз бачить Іван: іде його нянько і гукає:

– Ой синку, давно ми не виділися!

Іван пропустив його. Дівка виходить з моря:

– Ну, чи був хто?

– Був мій нянько.

– Та чому ти не стріляв? Ото був зелений заєць!.. Ну, я ще раз іду в море, та як побачиш кого, нараз стріляй.

Дівка у другий раз зайшла в море і виганяє нечистого. Бачить Іван – іде його мати. І він пожалував матір.

– Та чому не стріляв? Ото був зелений заєць... То ще раз іду в море, та коли й тепер не вб'єш, обоє постраждаємо. Ду-же змучилася.

Вигнала дівка нечистого у третій раз. І бачить Іван – іде його баба.

– Ой синку, то давно тебе не виділа.

Іван тепер вистрілив і вбив бабу. Бачить, аж ото зелений заєць.

Виплила дівчина з моря, взяла на себе Івана та зеленого зайця і прилетіла з ними на дворище до свого нянька.

– їж його, коли собі приніс, – сказав чорт.

А стара чортиця знову просить:

– Пусти хлопця, бо вип'є твоє серце...

Але чорт не хотів. І дав наказ донькам, аби стали кобилами. А Івану наказав гнати кобили на пашу.

Молодша дівка просить сестер:

– Сестри, прошу вас, не вбивайте Іванка, то скажу вам новину.

Сестри послушали, скачуть попід небо, а Івана не чіпають. На толоці одна кобила обернулася дівчиною і сказала:

– Сестри, чи красний цей хлопець?

– Красний.

– Но, та він мене бере за жону, а у нього є два брати, котрі вас візьмуть за жони.

Дві старші сестри вернулися додому, а Іван з жоною почали утікати. Але старий чорт дізнався і рушив за ними. Оглядається донька – летить її нянько. Каже Івану:

– Не журися нічим. З мене станеться монастир, а з тебе монах. Як нянько буде питати, чи ти не бачив таких і таких, ти скажи, що бачив тоді, коли сей монастир будувався.

І прибігає старий чорт до монастиря і питає монаха, чи не бачив він таких і таких.

– Бачив.

– Коли?

– Коли сей монастир будувався.

І подивився чорт – а монастир мохом заріс, а в монаха борода до землі. І вернувся додому. А чортиця питає:

– Ну, кого ти стрічав?

– Стрічав монастир і монаха.

– Ото були вони.

Старий чорт знову погнався за ними.

А дівчина радить Івану:

– Не журися: з мене станеться пшениця, а з тебе – малий хлопчище. Хлопчище буде з цоркоталом бігати й горобців відганяти.

Пригнався старий чорт і питає хлопця, чи він не бачив таких і таких.

– Бачив.

– Коли?

– Тоді, коли сю пшеницю сіяли.

Старий чорт вернувся і сказав чортиці, що стрітив.

– Ото були вони, – одповіла чортиця.

Тепер вона сама пустилася за молодими...

Дівчина наказує:

– Іване, з мене станеться рибник, а з тебе – гусак. Та коли мати буде всяко з тобою говорити, не озирайся, бо візьме від тебе очі.

І стара прилетіла й дуже ласкаво говорить. І обдурила гусака: він озирнувся і нараз стратив очі. Баба взяла очі й полетіла. Дівчина скоро прив'язала Івана до куща, а сама полетіла поперед матері і зробилася криницею.

Був сухий час, і баба захотіла пити. Схилилася і п'є воду з криниці. Але криниця всихала і всихала, а баба мусила нижче і нижче схилитися, і впали у неї з пазухи очі. Криниця схопила очі й сховала. А баба, як напилася, полетіла додому.

Вдома хвалилася чортиця, що взяла від молодих очі. Хоче показати, а очей нема. Страшно почала клясти.

– Сучина донька, обдурила мене... обернулася криницею... Але вже пізно їх доганяти.

А Іван з жоною щасливо добралися до своєї держави, поженилися й добре живуть.

Про Дундулюка, Михайлика й Калинку

Жив на світі парубок, який називався Свербиногою. Був годний і здоровий. Брешу... Не зовсім і здоровий був – він мав один гандж: свербіли п'яти. Так дуже свербіли, що як посидить день-два дома, то вже його треба водою відливати – помирає сарака. А як пошвендяє десь трохи, даймо надто, на третє село, то гейби його медом нагодували. Ставав нараз веселий та гречний.

Легінь оженився, але тота сверблячка не дала йому пожити з жінкою більше місяця. Так нестерпно свербіли п'яти, що на стіни дряпався. Нарешті застріг коней і – дим та й нитка за ним.

Довго їхав Свербиного. Нарешті прибудив до якоїсь пустелі, де не було ні лісу, ні поля, ні села – одні лише піски. Він скочив з воза і – гайда! Гейби поплив у порохах. А коні – перед ним. Раптом під копитами захлюпала вода. Глипнув – море. Най його шляк трафить! Помахав батогом і погнав коней убрід.

Але вода ставала глибшою і глибшою. Як дійшла до шиї, коні зупинилися – й ні кроку вперед. Свербиного придивився – вони навіть вухами не кивають – сплять! І його теж почав ламати сон. Чоловік незчувся, як заснув. А коли прокинувся, то вимок, як конопля, і посинів, як курячий пуп.

Хоче вийти на берег – вода не пускає.

«Мой, кепсько мені! – подумав чоловік. – Хоч реви до неба».

Раптом із води виринула золота карета, до якої були запряжені дванадцять чорних коней: їхав якийсь панисько.

– Що, полюбило тебе моє море? – спитав з карети.

– Щоб воно, кляте, звурдилося! – крикнув Свербинога.

– Не кричи задурно, чоловіче. Як хочеш вийти з моря, то дай мені те, що найбільше любиш.

Свербинога подумав про свою жінку й каже:

– Того не дістанеш, хоч би ти мене втопив!

– Тоді, може, даш через дванадцять років те, про що ще не знаєш.

– А то можу дати, – відповів Свербинога.

– Присягай.

– Присягаю. А ти хто є?

– Я – Дундулюк, господар тридев'ятої землі, – сказав панисько і відразу щез, як камінь у воді.

Тоді вода спала, і Свербинога поїхав. Гнав коней, як скажений. Приїхав додому, обіймив свою жінку – глип, а її горботки тримається хлопчик.

– Що це за дитина?

– Це твій син, Михайлик, – відповіла жінка.

Свербинозі забігали мухариці поза шкірою. Згадав свою присягу, яку дав Дундулюкові, й тяжко засумував. Ади, чого захотілося дяблові з тридев'ятої землі! А жінка спитала:

– Чому ти такий зажурений?

– Ой жіночко добра! Колись прийде наш смертельний ворог, і ми залишимося самі, як зірниця і місяць на небі.

Михайлик ріс, бігав по діброві, беркицькався в зеленій траві і став файним легенем.

Одного дня, підвечір, на подвір'я вбігли дванадцять чорних коней, запряжених до діамантової карети. У ній сидів Дундулюк. Він підвівся, заклав пальці в рот, широкий, як ворота, і як свиснув! Божечку мій! Від того свисту листя з дерев пообпадало, дахи з хат позлітали.

– Чого, дурню, свищеш? – спитав Свербинога.

– Прийшов нагадати, аби ти завтра вирядив свого сина Михайлика у тридев'яте царство. А як не послухаєш, весь край заллю водою. Це мені на один пчих, закарбуй собі на носі.

І карета з Дундулюком щезла. Свербинога стояв, як закам'янілий. А потім сказав:

– Що ж робити – на небо не скочиш і в землю не закопаєшся. Приготуй, жінко, хлопцеві харчів на дорогу.

Хлопець поцілував клямку рідної хати, вклонився ньеньові та мамі та й поманджав у тридев'яту землю. Ішов лісами і горами, через сині ріки й широкі поля. Його пекло сонце, палили морози, вітри й дощі били по лиці. Та не зупинявся ні на хвилику й нікого не розпитував, бо хіба до пекла питають дорогу?

У торбині вже скінчився хліб, а дорозі не видно кінця.

Став такий, що хоч свищи у смерековий лист: живіт запався, голод валить з ніг.

Та в одному лісі надибав хатину. Зайшов до тої хати. Глип – на печі кудлата ведмедиха з розпатланим ведмедятком в лапах. Хлопець налякався, та що вже робити?

– Добрий вечір, паніматко, у вашій хатині! – сказав чемно.

– Прошу ближче, легеню, – попросила його ведмедиха. – Сідай на лаву й розкажи, куди це ти манджаєш отакими дикими дорогами.

Михайлик розповів.

– Погано тобі буде там, легеню, бо в тридев'ятім царстві не дають лизати меду.

Ведмедиха принесла йому меду і горіхів. Михайлик їв, аж хата ходила, а ведмедиха ворожила:

– Будеш мати багато гризоти, але жоден волосок не впаде з твоєї голови. Цими лісами-хащами ще маєш іти сім тижнів і три дні. Вийдеш коло одного великого озера. Там, на березі, росте корчик калини – ти сховайся за нього й чекай. Прилетять двоє дівчат, скинуть крила й поскачуть у воду. Відтак прилетить ще одна, Калинка. Вона теж скине крила і, як піде у воду, ти візьми ті крила й заховай, її сестри відлетять, а вона залишиться і гірко заплаче. Буде обіцяти багато речей. Як тобі сподобається те, що вона казатиме, то кинь їй сорочку. А як схоче, аби вернув крила, то скажи, най присягне, що буде тобі вірна все життя. Вона є дуже файна і дуже розумна. Далі сама скаже, що тобі робити.

Михайлик за все подякував і вирушив. Ішов сім тижнів і три дні й дістався до одного великого озера. На березі ріс корчик калини. Хлопець присів там і чекає.

Раптом у повітрі почувся шум крил – фох-фох – фох! То прилетіли дві дівчини. Скинули крила і – у воду. Не минуло багато часу, як знову – фох-фох-фох! На березі сіла одна дівчина, але така красна, що очі сліпнули від неї.

Це була Калинка. Вона пірнула в озеро, а Михайлик вибрався зі сховища, взяв її убрання і крила й сів на них під калиною. Старші сестри скупалися й замахали крильми. Потім вийшла з води і Калинка. Глип – а від убрання і сліду не лишилися. Вона гірко заплакала і почала казати:

– Як старий віддасть моє убрання, то буде мені за рідного тата; як чоловік середнього віку – стане моїм братом, а як то буде хлопець – віддамся за нього.

Михайлик обізвався з-за корча:

– На тобі убрання і будь моєю жінкою!

Калинка попросила:

– Віддай мені й крила.

А Михайлик каже:

– Не дам, доки ти не поклянешся, що будеш мені вірна все життя.

Дівчина відповіла:

– Клянуся, що я буду тобі вірною. Як є хоч крапелька неправди у моїх словах, то най сканаю, як віск.

Михайлик дав своїй жінці крила. Посідали на траву, і він

розповів, куди йде й чому.

А вона сказала:

– Та я донька Дундулюка! Він украв мене від мого неня й мами разом із колискою.

– Ти – мій ворог?

– Ні, я – твоя жінка. Будеш іти до мене ще сім тижнів і три дні. Потім уздриш великий палац – там і живе Дундулюк з двома справжніми доньками... Звідти дев'ять-десять ліктів до моєї хатки.

Калинка полетіла. Михайлик теж пустився у дорогу. Йшов сім тижнів і три дні й побачив високий палац Дундулюка. Пройшов іще дев'ятдесят ліктів і побачив хатку своєї жінки.

Калинка сказала:

– Тепер іди до Дундулюка, стань по праву руку і слухай його розказ. Вигадає для тебе дуже тяжку роботу, та не кажи, що її не зробиш, бо тоді загинеш.

Михайлик пішов у палац.

– Меш мені служити? – спитав Дундулюк.

– Так, я люблю роботу.

– То слухай сюди. На півночі й на півдні видно дві гори. Візьми мотуззя, обв'яжи їх і перетягни – одну на схід, а другу на захід. Іди!

Хлопець узяв мотуззя і пішов до гори. Обмотав її з бідою і почав тягти. А як звечоріло, пішов до Калинки і розповів їй про свої муки.

– Я зараз прийду, – сказала Калинка.

Вийшла надвір, свиснула, і вмить збіглася Дундулюкова бренджа, яка її любила.

– Чого тобі, Калинко?

– Запряжіться й перетягніть гору з півночі на схід, а ту, що на півдні, – на захід. Але так, аби ніхто не чув.

Бренджа котячим кроком побігла до гори і, як оком кліпнути, перетягла на схід. І з другою горою зробила так, як було наказано.

Уранці Михайлик сказав своєму панові:

– Я виконав твій розказ.

– О-о, ти є потужний легінь! – похвалив Дундулюк. – Тепер маєш висадити східну гору на західну. Йди!

Михайлик цілий день ходив попід гору, підкладав плече, моцувався, але вона дивилася на нього, як на мухарицю. Увечері пішов до Калинки і поскаржився на свою бідну долю.

– Я зараз прийду, – мовила вона. Вийшла надвір і тихенько свиснула. Дундулюкова бренджа знову збіглася довкола:

– Чого тобі, Калинко?

– Тепер висадіть східну гору на західну.

Коли розвиднялося, перед палацом виросла висока гора, що заслонила усе небо.

Михайлик став перед Дундулюком:

– Я виконав твій розказ.

Але пан розсердився:

– Ти, лайдаку, зробив так, аби в моїм палаці не було вдень

світла? Ади, як темно через оту гору. Маєш зараз піти за межу тридев'ятого царства і украсти місяць. Покладеш його на гору, аби мені в палаці було видно. Як не вкрадеш – ліпше не вертайся.

Пішов Михайлик до своєї жінки і розповів, що хоче Дундулюк. А вона зітхнула:

– Не роби таке, бо люди вб'ють того, хто спробує лишити їх у темряві.

– А що маємо діяти?

– Треба тікати з цього царства.

Калинка взяла Михайлика за руку, і вийшли надвір. Але коли виходили, одна її сльоза упала в хаті, а друга – в сінях, третя – на порозі. Калинка перекинулася у горлицю й сказала:

– Обніми мене.

Він обняв її, і полетіли.

Вранці Дундулюк дивиться, а на горі місяця не видно. Він дуже розсердився. Покликав доньок і сказав:

– Приведіть мені сюди жінку того хлопа.

Доньки пішли до хатки й постукали в шибку:

– Ей, ти, ніхтолице, ходи до тата на відповідь.

Сльоза, що впала в хаті, відказала:

– У мене болить голова, прийду завтра.

Доньки передали Дундулюкові ці слова.

– Най буде і завтра, – погодився він.

Другого дня доньки знову постукали у шибку:

– Ходи, ніхтолице, бо тато вже сердиті.

Сльоза, що впала в сінях, відізвалася:

– У мене болить нога, прийду завтра.

Доньки переказали Дундулюкові й це. Він погодився:

– Зачекаємо...

І третього дня Дундулюкові доньки постукали в шибку:

– Ходи вже, брехухо, тато не хочуть більше чекати тебе!

Сльоза, що впала на порозі, мовила:

– У мене болять руки. Не могу створити...

Як дізнався про це Дундулюк, став лютий, як вогонь.

– Зв'яжіть її і приведіть сюди!

Четвертого дня доньки постукали у шибку, але їм ніхто не відповів. Відчинили двері – у хаті нікого. Доньки полетіли у палац:

– Ніхтолиця втекла зі своїм чоловіком!

Дундулюк на те кинувся вгору і полетів, як блискавка.

А горлиця летіла з Михайликом попід саме небо. Раптом він сказав:

– Твоє пір'я вже мене пече.

Горлиця спустилася на землю і почала казати:

– Нам треба розлучитися. Мусиш бути невидимим доти, поки Дундулюк не жити на світі.

– Добре, Калинко.

І Михайло, вже невидимий, вирушив у дорогу, а його жінка стала перепілкою і сховалася в траву.

Та Дундулюк прилетів, витріщив очиська й накрив її до-

лонею.

– Ти, я бачу, хитра, але твоя хитрість слаба переді мною.

Чому ти не стала невидимою?

– Бо-м віддала ту силу Михайликові.

Дундулюк вернув її додому і там його доньки пантрували жінку вдень і вночі. Калинці набридло сидіти у хаті, почала збирати тріски на подвір'ї.

Дундулюкові доньки спитали її:

– Нащо тобі трісок?

– Хочу собі купіль зігріти.

– А ми б теж скупалися.

– Я вас покличу, – мовила Калинка.

Вона шпурнула ті тріски під припічок, а сама стала димом і вийшла через комин.

Доньки довго чекали, потім увійшли в хату. Тріски лежали під припічком, піч була студена, а баняк порожній. Вони побігли у палац.

– Тату, ніхтолиця знову щезла.

Дундулюк пустився здоганяти. Калинка, як почувла, що він недалеко, перекинулася в зірку й попросила хмарку:

– Хмаринко-сестричко, накрій мене!

Хмарка її накрила. Але Дундулюк засапався і так дмухнув, що із хмарки пір'я полетіло. Тоді схопив зірку й спустився на землю.

– Кажи, чому тікаєш від мене?

– Я присягла Михайликові, що буду йому вірною.

– Тому лайдакові? Я його знищу!

– Не зможете. Ваше око не уздрить його.

– Тоді стань каменем навіки!

– Ні, лише на три тижні... А вам щоб серце трісло!

Дундулюк зблід і раптом упав. Більше не підводився. Калінка стала каменем. Лежала так три тижні, гейби спала. Потім ожила й полетіла за своїм чоловіком.

А він уже був дома і чекав її. На все село зробили весілля. Я теж там був, про все почув та й вам розповів.

Про чоловіка, що побував у морського півня

Було чи не було, а жив собі в сімдесят сьомій державі бідний чоловік. Хата в нього була стара, вже в землю запала, і ніхто ніколи до неї не хотів заходити. А в хаті тій тільки й достатку було, що багато дітей.

Каже син Іван одного разу батькові:

– Піду я, няню, в білий світ. Ачей дещо зароблю.

Погодилися батько й мати. Зібрався син і пішов. Прийшов до того міста, де жив цар. Довго шукав роботи, а потім найнявся мішки з борошном носити.

Напрацювався Іван, увечері купив собі булку й кусок ковбаси, сів під царським палацом і їсть. Дивиться царева дочка на легеня, як той смачно їсть, дивиться, а далі сходить вниз, щоб зблизька подивитися на нього. А легінь був дуже красний, такого красеня царева дочка ще ніколи не виділа.

Пройшла царівна біля Івана, випустила з рук сто срібних на землю, обережно, щоб парубок не помітив і пішла собі далі. А Іван побачив ті гроші, узяв їх і знову пішов носити мішки. Ті гроші Іван послав додому і радіє, що домашнім не доведеться голодувати.

Так сталося і на другий день, і на третій.

На четвертий день царева донька каже батькові:

– Няню, я вам щось скажу.

– Що, донечко?

– Тут є один легінь, і якщо він не буде моїм, я згублю себе.

– А де той легінь?

Сказала донька, де Іван носить мішки з борошном. Пішов цар на те місце і велів Івана заарештувати й замурувати так, щоб не міг ні сидіти, ні стояти, ні лежати. Коли муляри це робили, царева донька дала їм повне решето грошей, щоб залишили в стіні отвір, крізь який вона могла подавати легеневі їжу.

Носить царська донька Іванові їсти день, другий, носить довгий час. Живе Іван у тому мурі.

Одного разу Поганин прислав батькові царівни три палиці. А палиці були однакової товщини, як в одному, так і в другому кінці. І поставив Поганин таку умову: якщо цар не впізнає і не визначить, котрий кінець палиці важчий і товщий, він погубить цілу його державу так, що на місці тільки вода залишиться.

Закликав цар майстрів, мудреців, міністрів, просить, щоб розгадали Поганинову загадку. Та ніхто з мудрих людей розгадати не може. Приносить царівна Іванові їжу, засмучена, зажурена.

– Що з тобою сталося? – питає Іван.

– Ой горе, Поганин хоче погубити державу. – І розповіла царівна Іванові про Поганинового листа.

– Шкода людей! – відповів Іван. – Але не журися. Іди додому й лягай спати. Уранці, коли встанеш, скажи батькові,

що тобі приснився сон: треба налити до корита води і кинути всі палиці у воду. Котрий кінець палиці буде глибше поринати, той і є товщим і важчим.

Так і вчинила дівчина. Лягла в ліжко, виспалася, а вранці каже батькові:

– Няньку, мені приснилося, як можна розгадати загадку Поганина. Налийте до корита води і опускайте палиці на воду.

Налили води до корита, опустили палиці на воду. І сталося так, як говорив легінь: товщий кінець пішов на дно. Зрадів цар, звелів запечатати палиці й послати разом з відповіддю Поганинові.

Розізлився Поганин. Прислав цареві троє коней, затягнутих чорним полотном. Цареві треба було впізнати, якої вони масті. А не впізнає – тільки вода залишиться на місці його царства.

Прочитав цар того листа і розіслав послів по всій державі, аби знайшли таких мудреців, які б розгадали цю загадку. Та хто не приходив, не міг упізнати якої масті коні.

Понесла царська донька Іванові обід.

– Чого ти так сумуєш? – питає легінь.

– Як мені не журитися, коли Поганин прислав моему няньку трьох коней. Ніхто не може упізнати, якої вони масті, а коли нянько не дасть Поганинові точну відповідь, той погубить нас і нашу державу.

– Шкода губити народ! Іди додому, лягай спати. Коли про-

будишся, скажи нянькові, що ти можеш розгадати загадку. В одно корито набереш пшениці, у друге вівса, а у третє – проса. Котре лоша піде до пшениці – буде чорної масті, те, що прийде до вівса, – гнідою, те, що підійде до проса, – сірої масті.

Повернулася дівчина, лягла спати. Вранці розповідає батькові, що їй приснилося. Так і зробили, як вона сказала. І знову цар розгадав загадку Поганина.

Ще дужче розізлився Поганин і надіслав такого листа: завтра, коли він буде обідати і підніме виделку до рота, цар повинен вистрілити так, щоб вибити ту виделку з руки. Коли не виб'є, то Поганин погубить усю цареву державу.

Понесла дівчина легеневі обід.

– Що ти засмучена, зажурена? – питає Іван.

– Як мені не журитися, коли Поганин наказав, щоб завтра в обідню пору вибити виделку з руки. Всі думали, як це зробити, й ніхто не знає! А Поганин загрожує знищити нашу державу.

– Тут уже без мене не обійдеться! Іди й скажи нянькові, щоб розмурував мене.

Нічого цар не міг учинити. Послав мулярів, щоб розібрати мур, та так, щоб на хлопця й пилінка не впала. Потім сам приніс легеневі одяг, бо той, що був на ньому, вже зовсім зітлів.

Каже хлопець цареві:

– Дайте мені гармату й снаряд.

Дали йому гармату й снаряд. Покликав він царя і царівну. Дивляться вони в далекогляд і бачать: Поганин саме сідає обідати. В ту мить, коли він ніс до рота виделку, легінь вистрілив з гармати.

Снаряд потрапив до руки Поганина і розбив півпалацу. Почав Поганин шукати того чоловіка, котрий стріляв з гармати. Шукав, шукав, та знайти не міг. І написав Поганин листа цареві, щоб прислав того стрільця до нього на обід. Коли не пришло, знищить усю його державу.

Питає цар Івана:

– Чи підеш, Іване, в гості до Поганина?

– Піду! – каже Іван. – Тільки дайте мені дванадцять таких легенів, як я, щоб були всі одного росту, одного обличчя.

– Іди вибирай поміж моїми вояками! – каже цар.

Пішов Іван поміж вояків, вибрав дванадцять таких, як він сам, і каже їм:

– Коли прийдемо до Поганина, то всі йому поклонимося. Він буде запрошувати старшого сісти. Ми візьмемо стілець, розламаємо і скажемо, що сідати не будемо, бо ми всі старші. Коли Поганин буде частувати нас з однієї склянки, ми візьмемо склянку, розіб'ємо й скажемо, що ми не п'ємо з однієї склянки, бо ми всі старші.

Прийшли до Поганина, вклонилися йому. Дивиться той і не може впізнати, хто з них старший. Подає стілець і каже:

– Хто між вами старший – сідай! Розламали легені стілець, посідали кожний на свій кусочок і кажуть:

– Ми всі старші!

Подає Поганин склянку вина й каже:

– Хто між вами старший – пий!

Легені розбили склянку й кажуть:

– Ми всі старші!

Так і не міг упізнати Поганин, хто з них старший. Розсердився і послав усіх спати до комори.

А сестра Поганина каже братові, що впізнає старшого. Пішла вона увечері до комори й каже одному:

– Коли скажеш, що ти старший, буду спати з тобою.

– Скажу, тільки спи! – відповів легінь.

На світанку сестра Поганина пішла з комори. Устав хлопець, дивиться, а в нього на гудзику написано: «Старший». Узяв крейду і кожному написав на гудзику: «Старший».

Дивиться вранці Поганин і бачить, що в кожного легеня на гудзику написано: «Старший». Розізлився і кричить:

– Та хто з вас старший, відрубай мені голову!

Кинувся Іван до Поганина, вихопив шаблю, розмахнувся – і покотилася Поганинова голова. Заволодів Іван поганською державою і повернувся до свого царя. Каже йому цар:

– А тепер справимо весілля! Віддаю за тебе свою доньку!

– Ні, зараз я піду по світу розуму набиратися, а весілля справимо, коли повернуся! – відповідає Іван.

Іде Іван світом, іде. Ніч застала його коло млина. Вирішив Іван тут переночувати. А у млині жили дід з бабою, їх донька, собака і кішка. Проситься Іван на ніч, а його питають:

– Ти куди йдеш?

– До морського півня.

– То запитай у того півня, чому ми ріжемо телиці, печемо хліб, усе з'їдаємо й залишаємося голодні?

– Спитаю! – відповідає.

Переночував Іван у мельника і вранці пішов далі. Йде, йде і приходять до одної хижі. Дивиться, а в хаті дванадцять прекрасних дівчат.

– Куди ти йдеш, славний легеню? – питають дівчата.

– Йду до морського півня.

– То запитай його, чому ми, дванадцять красних дівчат, не можемо вийти заміж?

– Спитаю! – відповідає Іван.

Йде далі. Бачить – в одному саду стоїть груша, під грушею дванадцять панів. Усі вони дивляться на грушу і чогось чекають.

– Куди йдеш, легеню? – питають Івана.

– Йду до морського півня.

– Спитай, коли ця груша вродить срібні плоди?

– Спитаю! – відповів парубок і пішов далі.

Йде й бачить – на узліссі чоловік заганяє пташку в дупло.

– Куди ти йдеш, легеню? – питає чоловік.

– Йду до морського півня.

– Спитай його, коли я цю пташку зажену в дупло.

– Спитаю! – відповідає парубок.

Прийшов нарешті до морського півня. Дивиться, а тут і

сестра Поганина. Морського півня не було вдома. Поки він прийшов, Іван устиг із сестрою Поганина домовитися. Коли півень з'явився, сестра Поганина лягла з ним спати, а Іван заховався під ліжко. Вночі сестра Поганина смикнула перо з морського півня і кинула Іванові під ліжко.

А морський півень прокинувся:

– Чого ти смикаєш мої пера?

– Та як не смикати, коли мені таке страшне приснилося!

– А що тобі приснилося?

– Снилось мені, що там і там є млин, а в тому млині живуть дід, баба, дівчина, собака і кішка. Напечуть вони хліба, заріжуть телицю, усе з'їдають, а все голодні.

– Вони все будуть голодні, бо ні псові, ні кішці не дають їсти. А коли б нагодували пса і кішку, то й самі були б ситі!
– відповідає морський півень.

Коли він заснув знову, сестра Поганина висмикнула перо з його хвоста.

– Чому ти не даєш мені спокійно спати? – схопився морський півень.

– Та як тобі дати спати, коли мені таке страшне сниться!

– А що тобі сниться?

– Там і там є дванадцять дівок. Усі дуже красні, та жодна з них не може вийти заміж.

– Вони не вийдуть заміж, бо коли метуть хату, сміття кидають сонцю в очі. Коли б сміття кидали на захід, то відразу вийшли б.

Знову заснув морський півень. Тоді сам Іван висмикнув перо. Півень прокинувся, побачив Івана і свариться:

– Чому ти мені не даєш спати?

– Та як тобі дати спати, коли мені таке страшне сниться!

– А що тобі сниться?

– Сниться, що під грушею стоять пани. Є їх дванадцять.

Ті пани чекають, коли груша вродить срібні плоди.

– Груша ніколи не вродить срібних плодів, бо під нею закопаний срібний казанок, а в казанку – гроші. Коли б того казанка викопати, гроші роздати бідним, груша знову почала би родити.

Тільки заснув морський півень, як Іван знову висмикнув перо з його хвоста. Розізлився півень і кричить на Івана, чому він не дає йому спокою.

– Та як тобі дати спокій, коли мені таке страшне сниться!

– А що тобі сниться?

– Мені сниться, що на одному узліссі чоловік заганяє в дупло птаха і ніяк не може загнати.

– Той чоловік ніколи пташку в дупло не зажене. Бо той чоловік забив свого цімбору і тепер не може знову загнати в нього душу.

Встав тоді Іван і пішов назад. Приходить до чоловіка на узліссі. Чоловік і питає його:

– Що сказав морський півень?

– Казав, що ти ніколи не заженеш пташку в дупло, бо ти забив свого цімбору.

Гірко зарідав чоловік і впав на землю.

Приходить легінь до панів, що стоять під грушею.

– Що сказав морський півень?

– Беріть лопати, розкопуйте під грушею землю.

Взяли пани лопати, почали розкопувати. Викопали із землі казанок з грошима. Коли роздали гроші бідним, груша одразу розвилася і вродила срібні плоди. Дають панове легеневі гроші за те, що він послужив їм, але хлопець гроші не бере.

Прийшов Іван до дванадцяти дівчат і тут заночував. Уранці, коли всі прокинулися, почав учити їх, як замітати хату. Не встигли дівчата вимести сміття, як з'явилися дванадцять сватачів. Дівчата дають легеневі гроші за добру пораду, але він грошей не бере.

Нарешті прийшов Іван до того млина, де ночував колись. Зустріли його дід з бабою і питають:

– Що казав морський півень?

Узяв легінь хліб і м'ясо, нагодував пса і кішку. І відразу старий, стара й донька стали такими ситими, що й по шматку м'яса не могли з'їсти.

Потім, не знати через який день, прийшов Іван до царя. Справили весілля, і став Іван жити зі своєю жінкою. Живуть вони й досі, коли не повмирали.

Морський цар

Жив собі купець із жінкою. Дуже багатий був і мав він сина. Скормили вони свого сина, одружили його, незабаром і померли: перше помер сам купець, а за ним і жінка його. Остався один син із своєю молодою жінкою. І думає він собі: «За що б тут руки зачепити? За яке ремесло взятись?»

Думав, думав та й надумав: «Батенько мій, нехай царствує, не сидів удома, а все по чужих далеких сторонах їздив. Тим він нажив собі багатство. Буду і я так робити».

Навалив він три кораблі добра всякого, попрощався із своєю жінкою і поїхав по морю в чужі далекі землі. А вдома його жінка вже тоді завагітніла, він же цього й не помітив.

Ну, поїхав він у чужі далекі землі, товар свій добре пропродав, а на сьомому році накупив іншого товару, навалив уже не три кораблі, а цілих дванадцять і поїхав додому. Кілька кораблів їхало попереду й кілька позаду, а він саме в середині. Як виїхав він саме насеред моря, корабель його і став; що вже йому не робили, як вони вже його не відпихали, – нічого не вдіяли: стоїть корабель на однім місці, стоїть, не ворухнеться.

І посилав той купець норця, щоб пірнув у море та подивився, за що він там зачепився. Пірнув той норець у море, дивиться – а на дні моря стоїть дід, однією рукою держить корабель. Норець його й питає:

– Нащо це ти держиш наш корабель?

– Піди та скажи своєму господареві, що коли хоче він до-
дому повертатись, так щоб віддав мені те, чого він удома не
знає, а як не дасть, то втоплю всіх.

Випірнув норець і каже своєму хазяїнові:

– Стоїть там у морі старий дід, і однією рукою держить
корабель, і переказує вам, що як віддасте йому те, чого ви
дома в себе не знаєте, – пустить, а ні – то потопить усіх, казав.

Купець і каже:

– Пірни ж ти до нього й попроси, щоб дав він вільготи хоч
три години, щоб передумати мені, що в мене вдома є?

Поліз знов норець у море й просить у того діда вільготи
на три години. Дід і каже:

– Не то на три години, хоч на три дні.

Випірнув норець і сказав це своєму хазяїнові.

Хазяїн і став здумувати та писати все, що в нього вдома
є. Усе, усе поздумував, усе знає – тільки не знає, що в нього
вродився дома син, що вже тому синові сім літ, що ходить
він уже в школу й читати привчився. Як поздумував усе, і
посилає норця в море:

– Скажи тому дідові, що віддаю йому те, чого вдома не
знаю.

Поліз знов норець і сказав це дідові. Дід той каже:

– Я не повірю на слова: хай дасть мені записку, своєю
кров'ю написану.

Купець мерщій урізав пучки і кров'ю написав записку, що

віддав тому дідові те, чого вдома не знає, та й послав з нею норця до діда в море.

Як тільки взяв дідусь записку, пустив корабель: як пустив корабель, то поплив він так скоро, що й випередив передні. А дідусь, як тільки взяв записку, відніс її зараз у те місто, відкіль родом був той купець і де жила його жінка з сином. Поніс, та й підкинув її на дорозі, та ще й сам приписав: «Тебе, добрий молодче, віддав мені твій батенько на послугу. Оце й записку видав, своєю мазкою написану. Та ти цим не турбуйся, бо не зараз я тебе візьму, а через п'ять літ, тоді, як сповниться тобі дванадцять літ. Як уже сповниться тобі дванадцять років, то кидай свого батька й матір та йди до мене».

А син, як ішов із школи, підняв її, прочитав та й каже:

– Ну, нічого робити: батеньковим словом мені не гребувати, не ставити мого батенька брехуном.

Жалко йому було кидати свою матір-жалібницю та й батька свого: хоч і не бачив він його зроду, а дуже його любив, і не хотілось йому покидати його; сумував він собі сам, матері не казав нічого, щоб ще її не засмутити.

Аж ось батько його з дванадцятьма кораблями до свого города прибуває і всім, усім своїм родичам оповіщає. Усі родичі, й жінка його, і син ідуть його зустрічати. Як взорив він свою милу, обнявся з нею, поцілувався, а сина й не помітив, що той до нього руку простягає – лізе цілуватись. А як уздрів уже, питає своєї жінки:

– А це що за хлопчик?

– Та це, дружино моя, синочок наш, що без тебе родився, хіба ти вже забув, що покинув мене на таких порах?

Тоді тільки батько догадався, що він віддав дідові тому, що здержував корабель. Здумав, зітхнув тяжко та й промовив:

– От так же!

Син зараз догадався, чого його батенько засумувався, та й каже йому:

– Не жалійся, татусю, ще не зараз мене від вас візьмуть, – до дванадцяти літ проживу я між вами, ще, знаться, мені зостається жити з вами цілих п'ять років.

А мати ще нічого й не знає та й питає його:

– Та що це ви балакаєте, що я й не розчовпаю?

Вони їй розказали. Дуже сумували батько й мати та син. І вже ж жаліли свого сина вони! Уже ж і кохали його! Не життя йому було, а рай божий.

А як сповнилось уже йому дванадцять років, він і каже батькові та матері:

– Сушіть мені сухарчиків. Час уже йти мені до діда на послугу.

Насушили вони йому сухарчиків, зложили їх у торбиночку, попрощались із ним та й пустили його. І пішов він дорогою.

Ішов, ішов, дійшов до моря. Дійшов та й став віддихнути. Дивиться – на березі стоїть кущ якогось деревця з красними ягідками та таке воно рясне! І став він дивитися на нього.

«Що це за куш такий, що я його ще й не бачив? Який у того батенька страшений сад, що всяке-усяке там дерево є, а цього нема. Що воно за дерево?»»

А це була калина. Дивиться та й дивиться він на нього, коли бачить, що летять одинадцять утінок, а позаду й дванадцята. Летять вони якраз на нього, а він скоріше під куш та й сховався там. Спустилися ті одинадцять утінок якраз коло нього на березі та й зробились усі красними дівчатами. Пороздягалися вони та й стали купатися в морі. Покупались та й полетіли.

Прилітає тепер задня, дванадцята. Прилетіла і там зробилась дівчиною, найкращою над усіх. Розляглась і вона та й стала купатись. А купців син мерщій з-під куща, та за одержу, та й заховався під дерево, і сидить там мовчки, мов неживий. Вона, як уже викупалась, вийшла на берег. Хоп-хоп – нема одержі. Ото й каже вона:

– Хто є тут? Як стар чоловік – будь мені рідний батенько; стара жінка – будь мені рідна матінка; середній чоловік – будь мені рідний братик або рідна сестриця; молодий чоловік – будь мені вірна дружина!

А він зараз вийшов з-під куща та й віддає одержу. Вона зраділа, так зраділа, що й не сказати, бо перед нею став такий козак, що кращого й у світі не знайти.

– Хто ти єси, козаче? – питає вона його.

– Я такий і такий, їхав батько по морю, а дідусь старенький і зупинив його корабель, казав моему батькові, що, як

не віддасть одного, що вдома не знає (а я і родивсь саме без батенька, тим-то він і не знав мене), потопить його і всіх його людей. Батько не знав нічого, що вдома діялось, – віддав мене. Так оце я йду до нього тепер на службу.

– Ну й добре! – каже його мила. – Той сивий дідусь, що держав корабель, то мій начальник; я в нього послужанкою. Нас у нього дванадцять. Може, і ти бачив, що летіли наперед мене одинадцять утінок: то все мої товаришки. Це дідусь хоче мене з тобою одружити. То тільки гляди: схитриш – добре буде тобі; не перехитриш – лихо буде тобі. Буде твоя голова на коляці висіти так, як висять там уже їх одинадцять. Дідусь мій хотів своїх послужанок одружити, та з усіх одинадцяти не знайшовся ні один, щоб перехитрував усе. Пропали всі.

І показує йому дорогу, куди пройти до дідуся.

– Піди цією дорогою; іди, іди, поки не дійдеш до стежечки, що лежатиме вліво. Підеш по тій стежечці. Іди, іди, поки дійдеш до такого місця, що все покрите гадюками. Ти не бійсь – іди, та не озирайся, – вони тобі дорогу дадуть; озирнешся – з'їдять. Підеш, підеш, дійдеш до такого місця, що покрите все звірюками лютими. Ти йди, йди, не озирайся, – вони тобі дорогу даватимуть. Як пройдеш уже це місце, побачиш наліво, на леваді, хатку на курячій ніжці. Ти йди туди: там я живу. Ну, тепер прощай, моя дружинонько! Та гляди, бережись: вбережешся – добре буде, не вбережешся – голівонька твоя повисне на коляці, як висить там уже одинадцять!

Сказала це, зробилася знов утінкою і полетіла.

Пішов купців син тією дорогою, що показала йому його мила. Ішов, ішов, дійшов до стежечки; пішов стежечкою, дійшов до того місця, що гадюками все було закрите. Але він ішов сміливо, й вони йому дорогу давали. Пройшов це місце, найшов на таке, де повно звірів було. Він ішов теж сміливо, і вони дали йому дорогу. Як вийшов уже на поляну, як уздрів уже він хатку на курячій ніжці, так радісно йому стало. Прийшов до тієї хатки та стук-стук у віконце. Вийшла його мила, відчини́ла йому, повела його в хату, нагодувала його й напоїла. І розказує вона йому:

– У нашого дідуся нас дванадцять. Сам живе він у пишних хорах і характерничить, а нас розсилає він навкруги себе на дванадцять верстов від себе і на дванадцять верстов сестра від сестри, і всі в таких, на курячих ніжках. Ну, тепер тобі, моя дружино, пора спати. Скоро прилетить вістовик від дідуся (дідусь, як що наказує, посилає свого крилатого вістового по всіх дванадцяти хатках, і наказує той вістовий, що треба). Та гляди ж, моя дружинонько якщо прилетить той вістовик, так що б не казав, ти все мовчи, мов і нема тебе в хаті. А там уже подумаємо, що треба робити.

Та й положила його під лавку, і світло погасила.

Тільки що уляглись вони та стали дрімати, летить під вікно вістовик і кричить:

– Наказував дідусь, щоб на завтра ви були всі дванадцять, лице в лице, одежа в одежу, черевики в черевики, і щоб

у кожної було по мідному пруткові, бо приїхав уже дідусів зять, – (це, бач, цей купців син).

І полетів.

– Ну, тепереньки, моя дружино, треба за діло прийматися, – каже купцевому синові його суджена. І скувала йому мідну булаву, й каже:

– Ти ж іди по тій-то і тій дорозі. Перейдеш до залізних воріт, там будуть прив'язані на ланцюгах два леви. Як будеш ти іти й кинуться вони на тебе, ти закричи на них: «Мовчіть, прокляті люті звірі! Я іду до дідуся на послугу!» – вони й пропустять. Як прийдеш ти до дверей, замахнися булавою і вдар їх, щоб розбити. Дідусь закричить: «Хто там?» А ти сміливо відкажуй: «Я, дідусю, я іду до тебе на послугу!» Тоді він поведе тебе туди, де ми будемо у ряді поставлені, і всі будемо, як одна: і лице, і одежа, і черевики, і все, все буде, як у однієї. А я буду стояти така-то від краю, і у мене на лівій нозі буде закаблук набік закривлений. То хоч і з першого разу пізнаєш мене, а не подавай виду: пройди раз і вдруге, немов не знаєш, та придивляйся на кожну. Дід буде на тебе гримати та говорити, щоб швидше вибирав ти свою суджену (а як не вибереш, голова твоя повисне на коляді), але ти не вважай на це і відкажи йому: «Е, дідусю, що ви?.. Це не яблучко з яблуні зірвати: вкусив, гарне – з'їв, недобре – кинув; мені з нею треба буде вік коротати!» На третій раз уже виведи мене. Тепер прощай, моя дружинонько мила!

І полетіла сама.

Він і пішов, куди йому його мила показувала. Прийшов до двору дідусевого, а коло стовпів ворітних прив'язані були два леви. Як тільки уздріли вони його, так і кинулися на нього з ревом. Він на них як крикне:

– Мовчіть, прокляті люті звірі! Я йду до дідуся на послугу.

І пропустили вони його. Прийшов він до дідусевого будинку та як замахнувся своєю булавою, як гупне у двері, – вони і розлетілись.

– Хто там? – питає його дідусь.

– Це я прийшов на послугу!

– Пора, пора, козаче. Ну, ходім же, вибиратимеш свою суджену; та гляди: як не вибереш – твоя голова отам, на коляці, повихається.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.